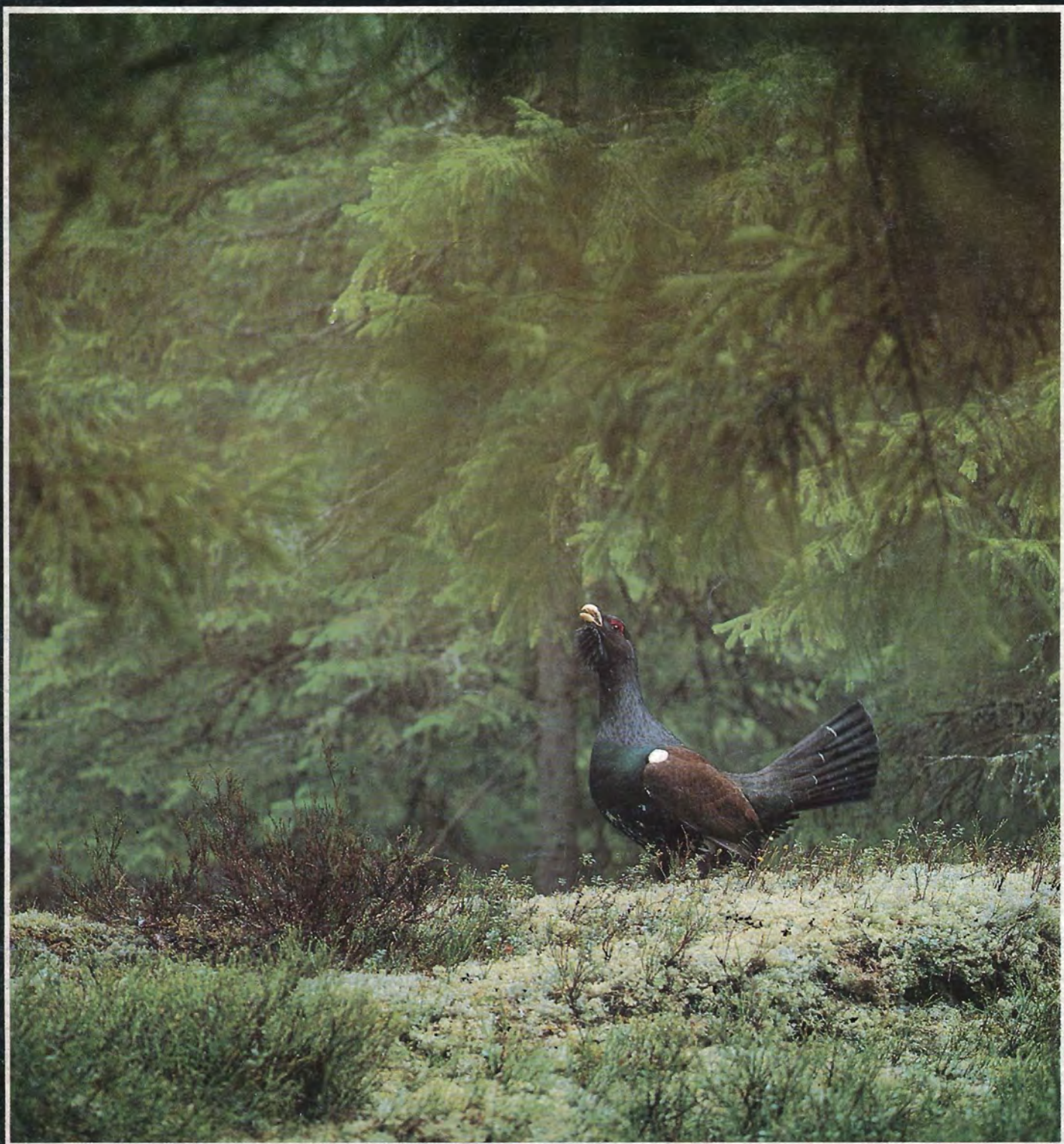

NORSK NATUR

Nr. 2 April 1984

ISSN 0549-687X

Norges Naturvernforbund

AV
TORBJØRN PAULE

1984 er et merkeår for Norges Naturvernforbund. Forbundet fyller nemlig 70 år. 18. februar 1914 ble forbundets første lover vedtatt. Organisasjonen fikk navnet Landsforening for Naturfredning i Norge.

Fram til slutten av 30-åra var fredningsaker dominerende arbeidsoppgaver for forbundet. Det klassiske naturvernet – å bevare natur ut fra etiske, estetiske og vitenskapelige verdier – var satt i høysetet.

Etter hvert som naturvernbegrepet ble

utvidet, fikk også forbundet flere oppgaver. I 1963 ble forbundet omorganisert og skiftet samtidig navn til Norges Naturvernforbund (NNV). Fra å ha 5 kretsforeninger og i underkant av 1000 medlemmer like før krigen, har NNV nå 18 fylkeslag (dekker alle fylker) og over 100 lokallag på kommunalt nivå – og nærmere 30000 medlemmer. Det store oppsvinget medlemsmessig kom på slutten av 60-tallet og i 70-åra, da den grønne bølgen var særlig sterk.

Forbundet er sterkt med på å prege samfunnsdebatten om til dels kontroversielle spørsmål, og må i forsvaret av naturen og miljøet fra tid til annen ta populære standpunkter.

Men NNV er også opptatt av begrepet naturglede – selve den positive opplevelsen av naturherlighetene våre. Forbundet sentralt og dets fylkes- og lokallag, søker å fremelske naturglede, blant annet gjennom arrangement av turer, møter, naturstier, leirer osv.

I jubileumsåret og videre framover, vil det bli lagt mer vekt på slike tiltak. Bare gjennom økt kjærlighet til naturen og bedre forståelse for livsprosessene og sammenhengen der, vil vi ha håp om å snu den livstruende utviklingen vi er inne i.

I jubileumsåret og åra som kommer, vil NNV også satse mer på gift- og forurensningsproblemene, blant annet i form av en kampanje.

At NNV har en befestet posisjon i allmennheten, fremgår klart av en meningsmåling utført for 2 år siden. 43 prosent av de spurte kunne tenke seg å bli medlem av organisasjonen eller støtte den på annen måte. Dette gir et godt utgangspunkt for den vervekampanjen som er i gang i jubileumsåret – med utplassering av vervebrosjyrer og -kuponger over hele landet. Her vil sympatisører ha en praktisk og enkel mulighet til å melde seg inn i organisasjonen. En sterkest mulig organisasjon avhenger av et høyt medlemstall og god økonomi.

Selv om det burde og kunne ha gått fortere, er naturverninteressene etter

hvert blitt oppnormert av våre myndigheter og allmennheten. NNV har en god del av æren for at dette har skjedd.

Kampen om naturressursene er en av de viktigste utløserne av konflikter og krig. Naturvern er derfor et viktig konfliktdempende og fredsbevarende arbeid. Denne kjensgjerning og den innsats Den Internasjonale Naturvernunionen (IUCN) med medlemsorganisasjoner (NNV er tilsluttet) fra 159 organisasjoner gjør, er bakgrunnen for at IUCN av parlamentarikere i Danmark, Finland, Sverige og Norge er foreslått til Nobels fredspris i 1984.

NNV framstår i dag som en livskraftig 70-åring med nye fornuftige ideer og gode alternativer. Organisasjonen er en levedyktig og nødvendig ambassadør for vern av naturen – vårt livsgrunnlag. NNVs arbeid har båret og vil fortsatt bære frukter til beste for naturen, oss selv og våre etterkommere. ❀

Naturvernforbundets landsmøte 1984

Naturvernforbundets landsmøte 1984 blir avholdt på Norges Landbrukshøyskole 15.-17. juni. I forbindelse med landsmøtet vil det fredag 15. juni bli holdt et festmøte for å markere forbundets

70 års jubileum

Til festmøtet er alle medlemmer/lesere av Norsk Natur velkommen. Møtet holdes i Auditorium Maximum på Landbrukshøyskolen. Programmet omfatter blant annet underholdning ved Jon Eikemo, Spelmannsprisvinneren Tone Hulbækmo og Prøysenprisvinneren Ove Røsbak, og dansekompaniet Collage vil vise sin oppsetning «Naturen gjennom dans».

En filmfestival

med et utvalg av natur- og miljøvernfilmer fra senere år, vil også bli presentert i forbindelse med jubileet/landsmøtet.

NORSK NATUR

NR. 2 – APRIL. 1984 – 20. ÅRG.
Tidsskrift for natur- og miljøvern
Utgitt av Norges Naturvernforbund

ANSVARLIG REDAKTØR
RAGNAR FRISLID
REDAKSJONSSEKRETÆR
SYLVI OFSTAD

Redaksjonsutvalg:

Bredo Berntsen, Trond A. Svensson,
Ragnar Vik, Anders Goksøyr, gene-
ralsekretæren og redaktøren.

AV INNHOLDET.

Vossavassdraget.....	36
Stam-landskapet	40
Kristoffer Robin	46
Ein gard utan støl	48
Surt for fuglelivet	50
Østlandske	52
Litteratur om natur	53
Ervikvatnet	54
Jordmonn og mat	56
Naturvern i andre land	57
Min mening	58

Norsk Natur utkommer med seks
nummer årlig. Årsabonnement: kr.
100.-.

Forsiden: Spillende tiur

Foto: Pål Hermansen

Trykt i rotasjon hos

Oscar-Andersen Offsetrotasjon A/S

NORGES NATURVERNFORBUND

Gateadress: Akersgt. 63, Oslo

Postadresse: Postboks 8268 –

Hammersborg, 0129 Oslo 1

Tlf. 42 95 00 – Salg: 42 08 75

Postgiro: 50 9460 2

Bankgiro: 6001 05 70835

Medlemskontingent

Personlig medlem pr. år kr. 100.-.

Familiemedlem (hovedmedlems ekte-
felle eller hjemmевærende barn under
25 år) pr. år kr. 10.-.

Pensjonister (inkl. Norsk Natur) pr. år
kr. 50.-.

Livsvarig medlem kr. 2000.-.

Medlem av Norges Naturvernforbund
er automatisk medlem av det fylkes-
lag vedkommende sokner til.

Gen. sekretær : Torbjørn Paule

Konsulent : Thor Midteng

Kontorsjef : Roar Sæther

Org. sekretær : Cathrine Sjøberg

Inf. sekretær : Sylvi Ofstad

Vanskelig forsvarsspill

I Norsk Natur nr. 1–1984 kommenterte vi på lederplass de hendelsene som fulgte etter ulvejakten i Vegårshei. Dessuten brakte vi et par notiser med tilknytning til samme sak.

Disse ytringene har resultert i tre leserinnlegg, gjengitt på side 58–59. Det er ikke god skikk og bruk å utstyre leserinnlegg med «hale». I dette tilfelle har imidlertid et par av innsenderne bedt om vår kommentar.

Angrep på en holdning

Det vi skrev om var den ufysiske avslutningen på ulvejakten i Vegårshei og den demonstrasjonen av menneskelig hovmod som fulgte i jaktens spor, med kulminasjon i triumfferden gjennom riket, via storting og styringsverk, til Nidaros. Det vi angrep, uten å legge særlig mange fingre i mellom, var en *holdning* som kanskje blir hyllet av noen, men som gjorde oss dypt nedstemt. Vi er neppe alene om det. Og vi går ut fra at det også fins innbitte ulvemotstandere som følte ubehag ved hendelsen.

Vi skrev altså om en konkret og isolert hendelse, og vi må ha uttrykt oss særdeles uklart når noen har oppfattet våre ytringer som et forsøk på å avfeie hele ulveproblemet med «noen ironiske bemerkninger».

Hvor er de gode argumentene?

En av innsenderne etterlyser de gode argumentene for å verne ulven. Hvis det med det menes argumenter som kan bidra til innbitte ulvemotstanderes omvendelse, må vi bare innrømme at vi ikke har stort å stille opp.

I enkelte store og viktige naturvernsaker, f.eks. energispørsmål og vassdragsutbygging, har vi vært i stand til å møte våre motstandere på deres egne premisser, med tall og håndfaste fakta. På dette har vi scoret verdifulle poeng. Men det ville være tragisk om vår argumentasjon i den slags saker skulle føre til alminnelig forventning om at vi i *alle* naturvernsspørsmål skal kunne operere med like konkrete argumenter.

For den slags argumenter fins ikke for ulv eller andre arter i faresonen. Til fordel for ulven kan vi fremholde at det er moralsk forkastelig å utrydde en art, at det er etisk uforvarlig å redusere mangfoldet av arter, og at det på lang sikt kan få konsekvenser også for menneskene om vi reduserer jordens samlede arvmasse ved å utrydde arter. Dette synet har også offisiell velsignelse, noe som kommer til uttrykk ved Norges tilslutning til internasjonale konvensjoner for vern av truede arter.

Men dette er ikke argumenter som holder overfor den som har sau som næring, og som opplever at ulven gjør innhogg i saueflokkene. En av innsenderne antyder at statlig erstatning kanskje kan hjelpe. En slik ordning eksisterer for lengst, men den betraktes som mager trøst blant saueeierne. De vil drive med sau som *næring*. Og det er lett å forstå. Ellers er systematisk gjeting nevnt som en mulig løsning. Og flytting av ulven til områder der det ikke fins sau er lansert som en idé til ulvens redning. Men dette er forslag som dels ikke aksepteres, dels ikke er praktisk gjennomførbare. Som en av innsenderne ganske riktig antyder, vil ulven neppe være så samarbeidsvillig at den lar seg fjerne for godt fra de fete jaktmarkene der sauer beiter.

Tynt forsvar

Med dette har vi ment å antyde at patentløsningen på ulvespørsmålet ikke foreligger i dag. Vi kan argumentere for ulven på det moralske og etiske plan, og vi kan peke på at utryddelse av ulven kan bringe naturens husholdningsbudsjett i ubalanse på lang sikt. Men vi må være forberedt på at svært mange vil betrakte dette som tynn argumentasjon i en tid da lønnsomhet er selve nøkkelordet.

Nettopp fordi ulven stiller så svakt, vil det kreves en helt spesiell innsats fra naturvernets side, om det skal lykkes å redde den. ❀

VOSSAVASSDRAGET

*Raundalselva nedenfor Upsete.
Foto: Ståle Brattebø.*

Vossavassdraget er et av de største og viktigste på midlertidig vern. Det omfatter mange ulike naturgeografiske regioner, vegetasjonssoner og fiskebiotoper. I de to hovedgreinene, Raundalselva og Strandaelva, finnes ulike innsjøtyper fra store fjordsjøer i intensive jordbruksområder til små næringsrike låglandsvatn og kalde næringsrike høgfjellsvatn. Nettopp dette mangfoldet, variasjonsbredden og vekslingen mellom ulike naturlokaliteter gjør vassdraget enestående. Vossavassdraget

utgjør en helhet i Vestlandsnaturen. Det er klassisk i ferskvannsökologisk sammenheng og er av stor verdi som referanseområde for forskning og undervisning. Faggruppene for 10-års vernede vassdrag har plassert vassdraget i høyeste verneklasse. I Sperstadutvalget går 4 av medlemmene inn for varig vern, mens 4 vil frigi Raundalsdelen til utbygging. En slik oppdeling vil være et stort tap for vassdragets helhetsverdi og redusere hensikten med vern betraktelig.

– UAVGJORT I FØRSTE RUNDE

Av Frode Bekkestad

Vossavassdraget har stor verdi som typevassdrag for Hordalands fjordstrøk. Alle vegetasjonssoner fra høyfjell til havnivå er godt representert. Det er påvist meget store naturfaglige verdier innen botanikk, fugleliv, geologi og ferskvannsbiologi. Variasjonsrikdommen når det gjelder naturtyper er stor, og det er registrert kvaliteter som ellers er sjeldne på Vestlandet. Spesielt stor faglig interesse knytter seg til delta- og våtmarksområdene i Stranda-vassdraget. Ornitologisk representerer disse noen av de største og rikeste våtmarksområdene mellom Jæren og Sunnmøre.

Vassdraget er verdifullt i geofaglig sammenheng fordi det er variert og inneholder former og avsetninger som dokumenterer kvartærtidens forløp på Vestlandet. Vosso er også av verdi fordi den danner en kontinuerlig forbindelse mellom oseanisk påvirkede vestlige deler over mot det kontinentalt påvirkede Flåmvassdraget.

Elg og bjørn

Med sin størrelse, beliggenhet (mellom Hardangerfjorden og Sognefjorden) og sitt brede spekter av naturtyper og dyresamfunn er Vossavassdraget godt egnet som viltbiologisk typeområde for Vestlandet. I tillegg til de dyrearter som naturlig forekommer i regionen, har Vossavassdraget arter som er sjeldne på Vestlandet. Det er en solid elgstamme i området og det forekommer også rådyr. Bjørnebestanden er levedyktig og jerv viser seg jevnlig. Som produktjonsområde for vilt er nedbørsfeltet av stor viktighet. Det er i stor grad urørt med stort mangfold av arter og biotoper.

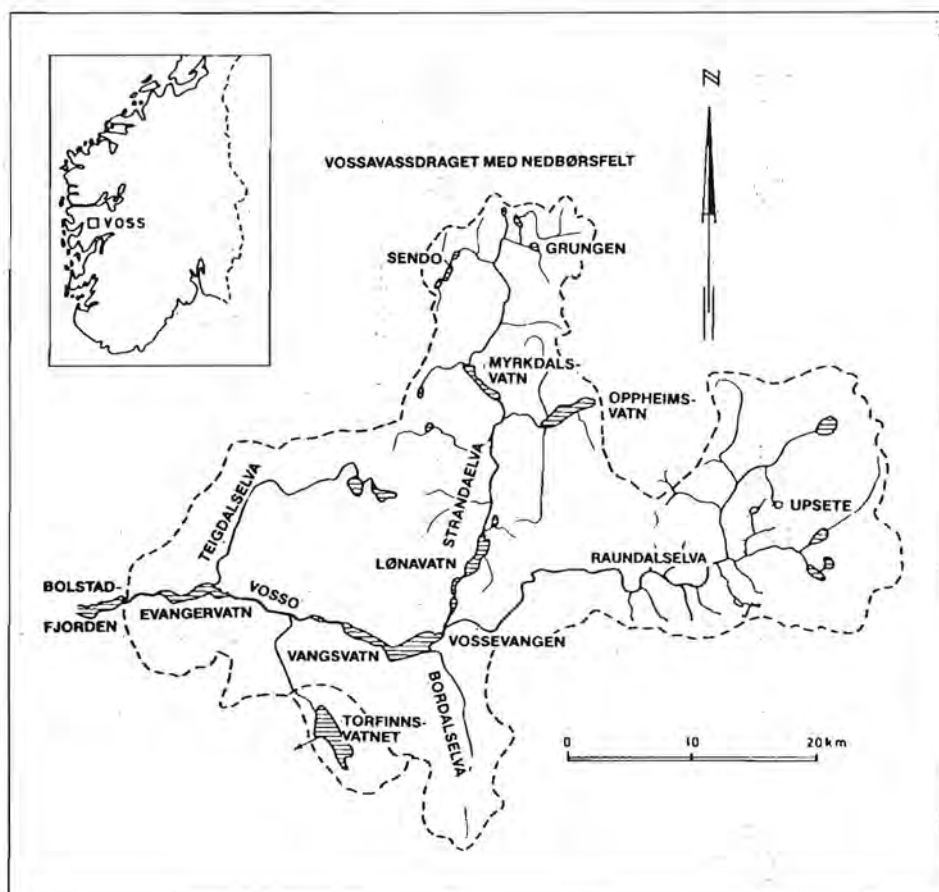
Mange fiskearter er representert og her er innsjøer med ulike artskombinasjoner. Røye, ål og stingsild forekommer fra Lønnavatn og nedover, laksen bare i vassdragets nedre deler fra Bolstadfjorden til Rognsfossen i Strandaelva og til Palmafossen i Raundselva. I denne delen av

vassdraget er det også sjøare. Vassdraget er et av de best undersøkte med hensyn til fiskeribiologi. Vosso er en av de beste lakseelvne i landet og laksefiske er internasjonalt kjent.

Ferdselsvei fra øst til vest

Nedbørsfeltet til Vossavassdraget utgjør et meget benyttet tur- og rekreasjonsområde, med rike muligheter for turgåing, jakt, fiske, bading, padling og skiturer. Et snøsikkert og variert skiterreng vinterstid og mulighetene for fotturer på sommerstid gjør Raundalen og Mjølfjelltraktene til et ideelt friluftsområde.

Naturen byr på varierte opplevelser fra bratt, utfordrende Vestlandsterrang til mer åpne og flate dalfører som for en stor del tilhører den lavalpine sonen med lyngheier og myrer som viktige naturtyper. En viktig ferdselsveg mellom øst og vest gikk her i eldre tider, og Fridtjof Nansen har skildret området fra sine turer på ski. Nedbørsfeltet til Raundalsvassdraget kan ikke sees isolert, men som en del av et større naturområde. Her finner vi en rekke ville daler og korte vassdrag som Undredalen, Ljosdalen, Frondalen, Nisedalen og Kleppsdalen som alle går fra høg fjellet til sjøen, med stor spenn-

VOSSAVASSDRAGET....

vidde i geologi og vegetasjon. Vossavassdragets nedbørsfelt er en særlig viktig del av et sammenhengende naturområde som omfatter Stølsheimen, Vikafjellet og fjellområdene østover mot Hardangervidda. Dessuten grenser det opp mot Flåmsvassdraget, og Granvinsvassdraget som er foreslått varig vernet av Sperstadutvalgets flertall.

Allsidig bruk gjennom tretti generasjoner

Kulturminnene i vassdraget utgjør et stort mangfold med variasjon både i typer og over tid. Upsete, Underdalsstrupene, Stangahøgda, Rjoandalen, Slondalen avspeiler et kulturlandskap som menneskene har brukt på allsidig måte til veiding, jernvinne, stølsbruk, ferdseil m.v. i kanskje mer enn 30 generasjoner. Variasjonen i kulturminnefenomen er omfattende fra jernalderdegårder, steinkors, middelalderkirke og gamle loft fra middelalder til årestuer. Samlet har minnene et stort og allsidig kunnskapspotensiale av stor vitenskapelig betydning i landssammenheng.

Det er viktig å lære å kjenne ubrutt tradisjon og få synlig kontakt med fortidens levevis og fornemme atmosfæren av kultur og livsformer som vår nåtid bygger på. Det er derfor nødvendig å sikre intakte kulturlandskap mot tekniske inngrep.

Et samspill av kvaliteter

Vossavassdraget er godt egnet som typevassdrag for området mellom Sognefjorden og Hardangerfjorden, et område som idag ikke er representert i verneplanen. Vassdragets størrelse og nærheten til store befolkningsskentrasjoner er et viktig bidrag til oppfylling av verneplanens målsetting. De to hovedgrenene i Vossavassdraget representerer et samspill av kvaliteter og kan ikke erstattes hverandre.

Det er behov for et pusterom i dette fjellområdet. Det kan vi få med en sammenhengende verneplan der Vossavassdraget, Flåmsvassdraget og Undredalsvassdraget inngår. Sperstadutvalget har ikke tatt hensyn til de faglige vurderinger og tilrådinger som knytter seg til Vossavassdraget som et samlet verneobjekt. Utvalget har også fraveket et gammelt prinsipp for vassdragsvern om at *hele* og ikke bare deler av et vassdrag må sikres i verneplansammenheng. Det ble uavgjort i første runde etter dragkampen i Sperstadutvalget – en kamp som verneinteressene vil fortsette inntil Vossavassdragets skjebne blir avgjort av Stortinget i 1985.

KVA SAKA GJELD

Vossavassdraget, som utgjør Stranda- og Raundalselvane, er verna fram til 1985. Då skal Stortinget avgjera om Vossavassdraget skal få varig vern. No legg Voss kommune og BKK opp til konsesjonssøknad for ei omfattande utbygging av den eine hovudgreina – Raundalsvassdraget – ut frå den tanken at det er to vassdrag med ulik verneverdi.

Men det er nettopp variasjonsrikdomen, mangfaldet, vekslinga mellom ulike naturgeografiske regionar, vegetasjonssoner og fiskebiotopar som gjer Vossavassdraget eineståande i vernesammenheng. Ei oppdeling vil vera eit stort tap for vassdraget sin heilskaplege verdi.

Ein konsesjonssøknad legg eit stort ansvar på politikarane, som skal avgjera lagnaden til det einaste større nokonlunde uregulerte vassdrag i området mellom Sognefjorden og Hardangerfjorden.

NY «SYSENDAM»

Det største utbyggingsalternativet for Raundalsvassdraget – det såkalla A-alternativet – omfattar ein 86 meter høg og 950 meter lang steinfyllingsdam ved Elvamot. Dette blir eit kun-

stig magasin på storleik med Sysendammen i Eidfjord.

I Raundalen nedanfor Reime blir elva oppdemt med ein 70 meter høg og 210 meter lang betongdemning.

«TAKRENNE» TEK ALLE ELVANE

Ein takrenne-tunnel fra Kvannjolo til Elvamotmagasinet tek inn Kvannjolo, Småfagerdalselv, Fagerdalselv, Jernhuselv, Breidalselv, Gamlestølselv, Ljosanåni, Såtedalselv, Fagerstølselv og Skipleåni. Vidare kan det bli aktuelt å ta med vatn frå Grindafletane og Bjørndalselv.

STOR NEDTRAPPING

Kvannjolvatn blir regulert med 10 meter oppdemning og 18 meter senking, Kaldavatn med 12 meter oppdemning og 17 meter senking, og Vassetvatn blir senka 22 meter. Det er og eit alternativ med tilleggsregulering av Slondalsvatn med 8 meter og Fagerdalsvatn med 17 meter. Eit alternativ utelet Elvamot-magasinet og blir meir eit flaumkraftverk.

Dei to kraftstasjonane Raundal I ved Reime og Raundal II ved Bjørke blir liggjande i fjell.

DEN NATURLEGE ÅRSRYTMEN

Reguleringa medfører at den naturlege årsrytmen blir endra slik at ein får større vintervassføring og mindre sommarvassføring. Dette får følgjer for heile nedre delen av vassdraget. Større vinterutslepp i Vangsvatnet kan føra til klimaendringar og auka frostfare i områda rundt vatnet, og meir ferskvatn ut i Bolstadfjorden kan auka faren for isdanning om vinteren. Mindre vassføring om sommaren betyr større fare for forurensing langs vassdraget, f.eks. frå Vangen og jordbruksområda omkring. Dette vil kunna påverka laksefisket og jordbruket langs vassdraget.

Ein kan altså ikkje sjå på Raundalselva isolert, men som ein del av ein større heilskap, Vossavassdraget.

(Fra brosjyren «Varig vern av Vossavassdraget» – utgitt av Vestlandske Naturvernforening)

Rjoandåni ved Mjølfjell. Foto: Helge Sund.

LA OSS BEHOLDE NATUROPPLEVELSEN!

Av Honoria Hamre.

Langfredag morgen på Upsete. Det har falt snø om natten. Lette skyer er iferd med å drive bort over hvite toppar. Himmelen er blå. Dette blir en fin dag!

Upsete ligger i et spennende turterreng øverst i Raundalen. Tar en beina fatt nordover står en snart på kanten og ser ned i Sogn, drar en mot øst over Vosseskavlen kan en fortsette til Hallingskeid og Finse. Klarer en å kravle seg opp på de mektige toppene Vassfjora eller Skåra i syd, har en Hardangerfjorden for sine føtter.

Vi velger Skåra idag. Den første oppstigningen fra dagen er bratt, men den lette nysnøen på det harde underlaget gjør det lett å gå. Lenger oppe, der fjellsiden skråner bratt mot dalen har vinden fått tak i nysnøen og blåst den bort. Vi tør neppe gløtte ned mens vi setter staver og skikanter hardt inn i skaren for å unngå å skli utfor. Lettelsen er stor når vi endelig er på kammen og kan gli på herlig silkeføre ned mot Fagerdalsvann.

Nesten synd å bryte vannets hvite flate med et skispor! Men turen går videre, over småvann og gjennom dalsøkk mot foten av Skåra. Nedre del av Skåra er gylden og jevn i solskinnet. Selv om sola steker er temperaturen så lav at føret holder. Vi ser en flokk mennesker som går i rekke

Kvannjolvatn og Kvannjolnuten. Foto: Helge Sunde.

over Kvannjolvann. De har sikkert tenkt seg opp Vassfjoras brede rygg.

I høyden har vinden herjet med snøflaten og omskapt den til et hav av harde bølger. Opp går det bra, men ned igjen? Den tid, den sorg! Videre oppover. Bakker flates ut og følges av nye bakker. Endelig er vi i den siste slake bakken mot toppvarden, og så framme. Fjellet stuper ned mot Ulvik. Osafjorden ligger glitrende under oss. Vi øyner kjente toppar både på Hardangervidda og utover langs Hardangerfjorden. Nordover ser vi runde fjell som hører hjemme i Sogn. Nærmeste nabo er Vassfjora. Aner vi ikke noen menneskekryp på varden der borte, de som gikk over Kvannjolvatn kanskje?

Vinden er kald. På med votter og skjerf, og så nedover igjen. Det humper og går over den ruglete flaten, her må en ta det forsiktig så en ikke blir stående på hodet i en skavl! Desto deiligere når vi endelig er nede i godføret igjen og kan gli i store svinger nedover til vi stanser på Kvannjolvann.

En bygesky har lagt seg over Skåratoppen, men på Kvannjolvann skinner sola. Sølvglitrende snønugg fra skyen fyller lufta. Snøoverflaten er som silke, vi svever mer enn vi går bortover vannet. Fra Kvannjolvann må vi opp kneiken til Fløyelsvannene som

ligger på rad i nordøstlig retning omgitt av runde toppar. Sola er på nedtur og forgyller den fløyelsmyke snøflaten. Vannene må ha fått navn en dag som idag!

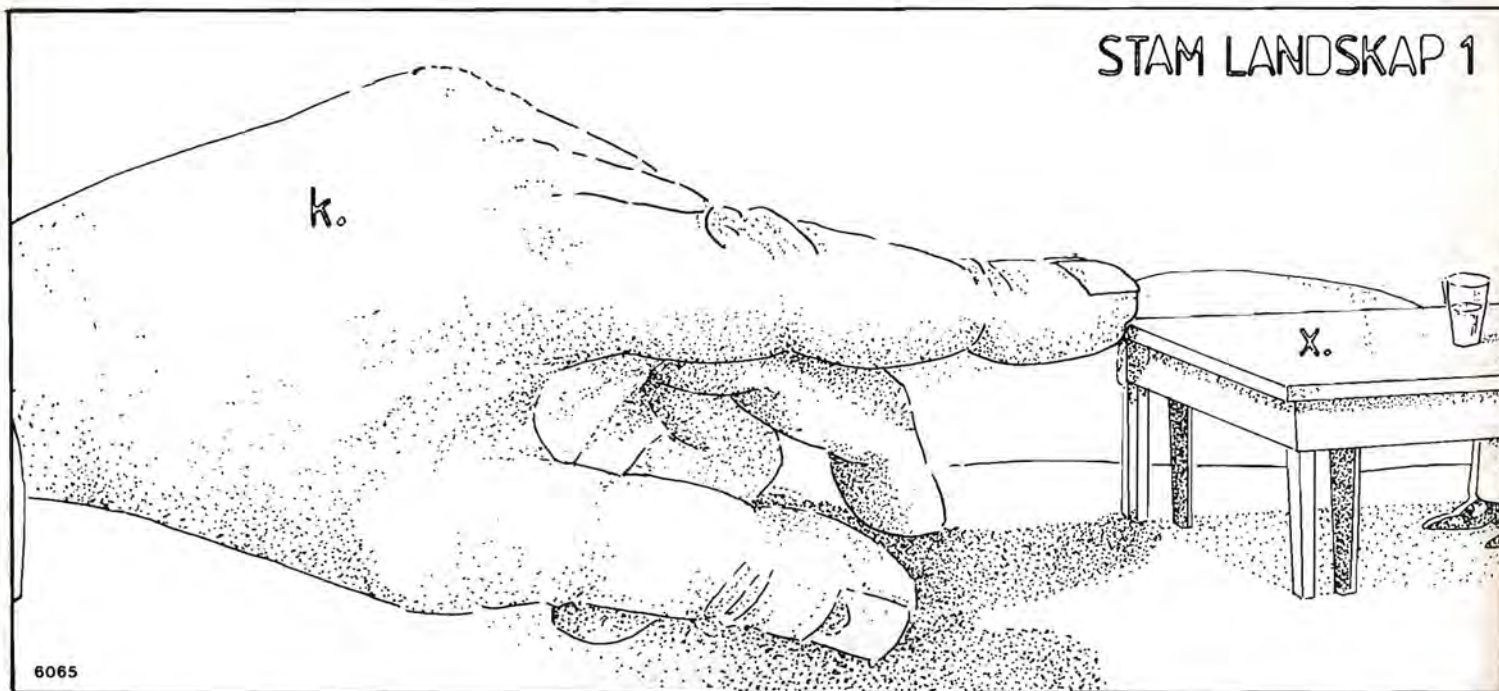
Fra Fløyelsvannene går vi over fjellryggen til Kaldevannene i nabovassdraget mot øst. Disse vannenes navn er mindre romantisk men sikkert karakteristisk, de får tilsig fra breene Vosseskavlen i øst og Øykjafonn i vest. På de langstrakte vannene har det vært mye folk på ferde idag. løypen er god, og det bærer fort avgårde.

Så er det bare utfor igjen til Upsete. Vi står i susende fart inn i Sauefjellels blå skygge, og ut igjen i solskinnet. Før siste renn stopper vi og ser utover Raundalen der sola synker mot den vakre Høndalsnuten. Skal Raundalselven miste vannføringen sin? Skal alle vannene vi har gått over idag få høye demninger og tappes ut gjennom et takrennesystem?

Nei, en slik regulering skal ikke skje! Fagerdalsvann, Kvannjolvann, Fløyels- og Kaldevannene skal ligge som de alltid har gjort og by menneskene på spennende, storslåtte naturopplevelser.

Vi tar siste bakke ned mot hytten.

✻

6065

Arild Ådnem

Med røtter i st

Selv om vi ikke har noen særlig sterke tradisjoner som omfatter kaféer og den slags uteliv her i landet, har nok de aller fleste ganske klare forestillinger om hva en stam-kafé er. I stam-kaféen bør ting være som de var. Betjeningen bør helst leve evig. Menyen skal ikke tukles med. Stam-gjestene sitter ved sine stam-bord med

albuene plantet i solid tilhørighet. Og skulle det fra kulden dukke opp en ny eier med grill i hodet og en hale av interiørarkitekter, da faller vegger ut av stam-gjestenes liv i takt med de som faller i kaféen. Forsvinner stam-kaféen rykkes en del av livet opp med roten.

Skulle vi begynne å tale om vårt stam-landskap? Det eksisterer ikke noe slikt ord i det norske språk. Det nærmeste måtte bli ordet «hjemstavn». «... din hjemstavn, bonde! er en hellig jord» sier Welhaven i diktet Norges Dæmring (1834). En kunne være fristet til å omskrive det og si: Din hjemstavn, nordmann! er det hellige landskap. Men nei, vi står for den fristelsen, for ordet «hellig» knyttet til jord, landskap eller natur blir for de aller fleste en meningsløs eller i beste fall en arkaisk kombinasjon. Og allikevel har vi behov for ord som uttrykker vår følelsesmessige, personlige og sosiale tilknytning til et bestemt landskap, det landskapet vi er hjemme i. For selvsagt – det *vet* vi jo! – har landskapet

en langt videre og dypere betydning for oss enn den som kan måles i tomtepris, bonitet og annen næringsmessig bruksverdi.

Hva skjer med stam-landskapet?

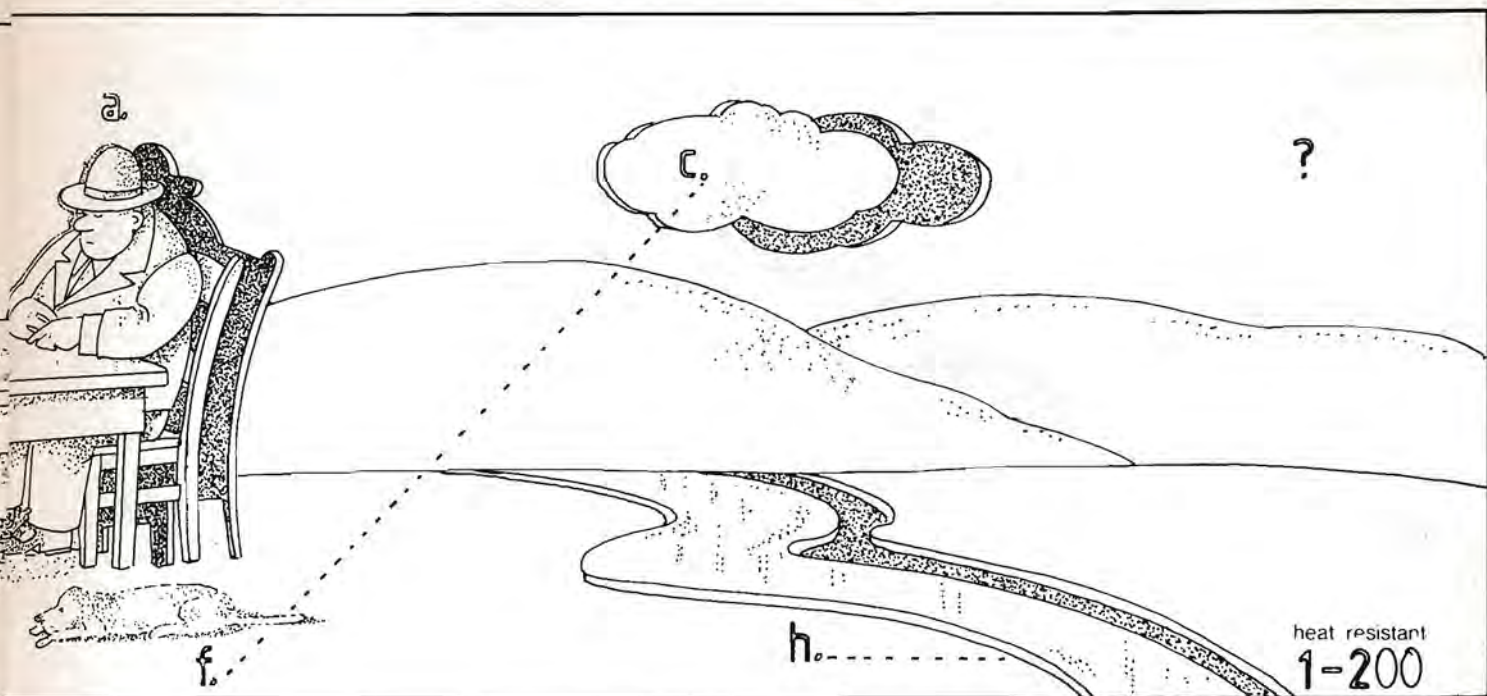
Men hva skjer med vårt stam-landskap – kulturlandskapet som utgjør våre hjemlige omgivelser? Landskapsarkitekten Vidar Asheim summerer opp slik (se forøvrig Norsk Natur nr. 5 1980):

«Kulturlandskapet er overlatt tilfældighetene. Jordbrukslandskapet er blitt åpnere og mer rasjonelt. Bekker er lagt i rør, leirbakker er bulldozert, tregrupper og krattbelter fjernet, og innslaget av parklignende havnehager, blomsterenger og eikelunder viker for et industripreget

åkerlandskap uten spor av fortid. Dette er en lite påaktet utvikling som det er all grunn til å ta alvorlig, fordi det innebærer en skånselløs nedbryting av de små naturperlene i kulturlandskapet.

I skogen finner vi den samme utviklingen. Mange steder er allerede brorparten av skogarealet snauhogd og tilplantet med dyster, tett og ensartet bestandsskog. Gradvis forsvinner den naturlige gammelskogen, stiene og de åpne lysningene med blåbærtuer, bjørk og vierkjerr.

Resultatet er blitt et fattigere landskapsbilde enn før. Vi har mistet mye av den naturlige frodigheten og det tradisjonelle mangfoldet – uten at det strengt tatt har vært ønskelig eller nødvendig.»

Tegning Morten M. Kristiansen.

am-landskapet

Slik forandres stam-landskapet. I byene derimot er behovet for vern av omgivelsene til en viss grad imøtekommet. Man har gjenoppdaget betydningen av stil, tidsbilde og historisk kontinuitet. Derfor får en del utvalgte bygninger, fasader og strøk stå i fred, og det investeres i restaurering og rehabilitering. Det gjøres en innsats for å ta vare på by-bildet.

By-bildet viktigere?

Men hva gjør vi med de bilder og kulisser som naturen skaper og omgir oss med? Er disse landskapsbilder mindre viktig enn bybildene? Selvsagt ikke. Allikevel forandrer vi dem til det ugjenkjennelige, til økonomi-landskap hvor bare maskinene kan «føle» seg hjemme. Oppløst og glemt blir den nære forbindelsen mellom menneske og landskap. Hvem har bestemt at vi ikke lenger har behov for et landskap som vi kan føle oss hjemme i? Et landskap hvor våre røtter kan få stå i fred og trives og næres av den fortid vi er en del av og som gir oss identitet – er et slikt landskap uten betydning? Har vi ikke behov for et fortellende landskap, det vil si et landskap som kan

fortelle om noe annet og mer enn landbrukets aktuelle økonomiske situasjon?

Det fortellende landskapet

Kulturlandskapet er som kjent et resultat av naturgrunnlag og menneskelig virksomhet, som omfatter bruk av redskaper og husdyrhold. Når det gjelder landbrukets *redskaper*, har det aldri hersket tvil om verdien av å ta vare på disse. Vi har fått et utmerket skogbruksmuseum, og over hele landet er det etablert bygdemuséer som gjør en stor innsats for å bevare dokumenter, redskaper og andre gjenstander av betydning for den lokale kulturhistorien.

Kanskje er det nå på høy tid at disse «redskapsvernerne» og – på den annen side – landskapsvernerne setter hverandre stevne på det felt som er deres felles anliggende, nemlig kulturlandskapet. Der ville en kunne se at det trengs et samvirke for landskapsvern som alle ville tjene på. Muséet ved at det kan vise til et historisk fortellende landskap: Slik så det ut den gang våre innsamlede redskaper var i bruk. Naturvernet kunne bidra til å bevare eller gjenskape kulturlandskap

langt frodigere enn de vår moderne landbruksteknologi kan fremskaffe.

Kort sagt ville resultatet av et slikt samvirke kunne bli *kulturlandskapsmuséer*. Denne tanken er med stor tyngde fremmet av Vidar Asheim. Han har også arbeidet med planer for anlegg og skjøtsel av slike muséer. Arbeidet på muséet må legges opp etter mønster av gamle driftsmåter, bare slik kan en rekonstruere gamle tiders kulturlandskap. Dette vil koste penger og kreve faglig ledelse. Landskapsområdet må derfor få status som muséum. Det kan inngå som en del av et bygde- eller fylkesmuséum, eller det kan opprettes som et eget muséum i forbindelse med et naturreservat eller landskapsverneområde. Asheim foreslår at den museale landskapsskjøtselelen må kunne drives på dugnad av medlemmer av naturvernlag og historielag.

Urlandskap – kulturlandskap – landbrukslandskap

Grovt sett kan en si at vi har tre typer landskap. Vi har det urørte landskapet, villmarka og urskogen. På den annen side har vi det landskapet som er preget av

STAM-LANDSKAPET....

landbrukets moderne driftsformer. Og endelig har vi rester av det gamle kulturlandskapet. Det er disse rester av frodighet, disse gjenværende idyller vi nå må verne. Opprettelse av kulturlandskapsmuseer bør bli én måte å gå frem på for å oppnå slikt vern. En annen måte er å intensivere arbeidet for landskapsvernområder i tilknytning til byer og tettsteder. En tredje måte, som sannsynligvis er alt for dårlig utnyttet, er å gå inn i en *dialog med landbruksnæringens folk*. Hensikten med denne dialogen må være å oppnå størst mulig variasjon og mangfold in-

nenfor små arealer. Knyttet til randsonene i det åpne kulturlandskapet vil dette kunne berike landskapsbildet i betydelig grad. Aktuelle randsoner er vannkanter, bekkedaler, åkerholmer, veier, åskammer, stengjerder, skogbryn og alle grenselinjene mellom bebyggelsen og de ulike produksjonsflatene i jord- og skogbruket. Her kan det gjenskapes vegetasjonsbilder som ikke bare er vakre, men som også blir et slags ankerfeste i en tid hvor alt forandres stadig raskere.

Bevaringen av det gamle kulturlandskapet, og restaureringen av det der det

har forsvunnet, kan selvfølgelig begrunnes svært godt ut fra en økologisk synsvinkel. Det er å håpe at noen kan ta opp dette temaet i Norsk Natur ved en senere anledning. Mitt utgangspunkt har vært det allmenmenneskelige: vårt behov for å høre til i et stabilt landskap som vi har mulighet til å lære å kjenne gjennom lang tid og bli en del av; vårt behov for et stam-landskap. Og det behøver kanskje ikke være så galt: å begynne med det menneskelige når naturen skal vernes. Kulturlandskapet vil i hvert fall ikke tape på det.

Tegning Morten M. Kristiansen.

Mulighetene for LANDSKAPSVERN

Av Vidar Asheim

Vi har tre lover som hjemler for fredning av kulturlandskap. Det er Lov om naturvern, den nye Lov om kulturminner og bygningsloven. § 5 i naturvernloven gir adgang til å legge ut landskapsvernområder. Grunneierne i et landskapsvernområde kan neppe pålegges museal skjøtsel, men det kan fastsettes vernebestemmelser for å hindre inngrep som forandrer landskapets egenart. Spørsmålet om landskapsvernområde kan tas opp med naturvernkonsulenten (og fylkeskonservatoren) som fremmer saken overfor Miljøverndepartementet. Det endelige vedtaket blir truffet av Kongen i statsråd. Et landskapsvernområde kan ha en ganske stor geografisk utstrekning, men så er det også en stor og omstendelig sak. Derfor er det bare et fåtall høyt prioriterte landskapsområder som vil komme i betraktning.

§ 15 i Lov om kulturminner gir adgang til å frede kulturminner fra nyere tid. Loven nevner ikke eksplisitt hagemarker, enger og lunder, men «...parker, hageanlegg, alleer m.v....» som eksempler på anlegg av kulturhistorisk verdi. Dette må vi tolke som en adgang til også å frede kulturlandskap – så sant vi kan dokumentere at det dreier seg om anlegg av kulturhistorisk verdi.

§ 21 i kulturminneloven gir hjemmel til å frede et område rundt et forn-

minne eller kulturminne «så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i landskapet eller i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det».

Mens fornminnene (fra før 1537) er automatisk fredet, må kulturminner fra nyere tid fredes ved særskilte vedtak. Saken tas opp med fylkeskonservatoren, og det er Miljøverndepartementet som vedtar den endelige fredningen. Når det gjelder fornminnene, går den nye loven noe lenger enn den tidligere fornminneloven. Det er tatt med en fem meters sikringssone rundt fornminnet, og loven pålegger undersøkelses- og meldeplikt før det finner sted noe inngrep som kan berøre fornminner. Det er altså ikke tillatt å skade et fornminne «i god tro».

Fredning etter Lov om kulturminner vil virke bevarende på landskapsbildet dersom mulighetene til områdefredning og fredning av nyere kulturminner nyttes fullt ut og fordeles på mange små arealer. En slik punktvis kulturminnefredning er nok også lettere å få igjennom enn et landskapsvernområde.

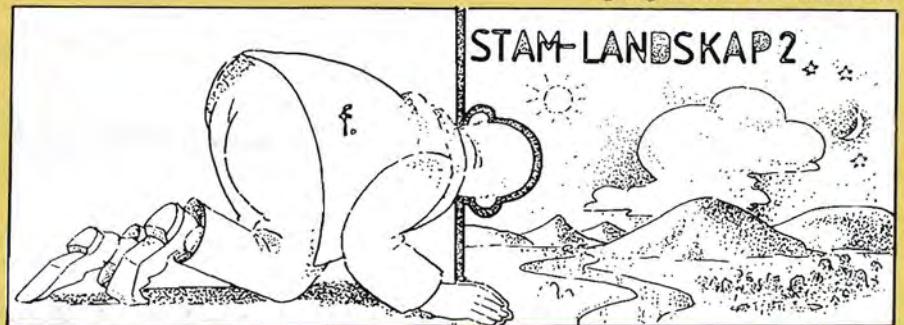
Som regel vil det ta tid å få gjennomført et fredningsvedtak. For å sikre seg mot at natur- eller kulturminnet blir rasert i mellomtida, kan departementet på en dags varsel vedta en

midlertidig fredning.

Hvis det allerede foreligger en stadfestet reguleringsplan for f.eks. utbygging i et verneverdig kulturlandskap, er det lite vi kan gjøre. Departementet kan ta opp spørsmålet om omregulering, og håpe på det beste. Men skulle det vise seg at det er «ukjente» fornminner i området, må reguleringsplanen vike.

Endelig åpner bygningslovens § 25 for muligheter. Her finnes et punkt 6 som gir adgang for regulering til spesialområder. Disse kan f.eks. omfatte anlegg som p.g.a. historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi ønskes bevart og friluftsområder som ikke forutsettes nevneverdig opparbeidet.

Det er opp til den enkelte kommune å foreslå regulering til slike spesialområder. Her ligger åpenbart en viktig utfordring til naturvernere om aktiv innsats når reguleringsplaner utarbeides. Målet må være en kombinert regulering som foruten regulering til vanlige formål som jordbruk, utbygging, veier etc., også regulerer til spesialområder for friluftsliv, landskapsvern og kulturminnevern i lokalsamfunnet.

Kristoffer Robins vei tilbake til NATUREN

Av Reidar Mathistad

To mektige oljeselskap, Voyager petroleum og Conoco Petroleum har kastet sitt blikk på eventyrskogen fra Ole Brumm bøkene – Hundremeterskogen. Den virkelige Hundremeterskogen heter Ashdown Forest og ligger en times kjøretur utenfor London. Men fortvil

«Donk donk donk,» sier det i trappen. Det er Kristoffer Robin som kommer nedover. Han leier Ole Brumm, og det er Ole Brumm som får det til å si donk donk, for Kristoffer Robin drar ham etter seg så han dumper fra trinn til trinn. Å dumpe sånn fra trinn til trinn er, såvidt Ole Brumm vet, den eneste måten å komme ned en trapp på. Noen ganger ønsket han forresten at det var en annen måte, så han slapp å dumpe så mye. Men nå er han i hvert fall kommet ned til der hvor trappen ender og vil gjerne hilse på deg: «God dag, god dag!»

Ole Brumm, som er en liten bjørn, liker godt å være med Kristoffer Robin å leke. Men av og til vil han helst sitte stille og bare høre en historie. Og det vil han svært gjerne akkurat nå.

«Far, vil du fortelle en historie for Ole Brumm?» spør Kristoffer Robin.

Med disse setningene ble det skapt verdenslitteratur i 1926. Da kom boka «Winnie the Pooh» av A. A. Milne. På norsk ble vi kjent med Ole Brumm, Kristoffer Robin, Nasse Nøff og deres verden, Hundremeterskogen, gjennom Torbjørn Egners oversettelse. Boka er blitt en klassiker og hvert år slutter det seg en ny generasjon til skaren som har funnet glede i disse bøkene.

Ikke bare en eventyrskog

Men en side ved Ole Brumm-bøkene er mindre kjent. Hundremeterskogen er ikke bare en eventyrskog. I virkeligheten heter skogen Ashdown Forest, og den ligger i Heartfield, en times kjøretur fra London. En liten del av denne skogen har fått navnet «Five Hundre Acre Wood». Det var i denne skogen A. A. Milnes fem år gamle sønn, Christopher Robin

ikke: Kristoffer Robin har kastet seg inn i kampen for å redde skogen. A. A. Milne, mannen som skrev om Ole Brumm, har en sønn, Christopher Milne, og han vil kjempe for skogen. Norsk Natur traff ham i hans hjem, en liten landsby med fire hus i Devon, England.

Milne, lekte. Leken ble til litteratur og Christopher Milne vokste opp i skyggen av sin litterære navnebror, Kristoffer Robin. Det ble et problem. Han forsøkte å komme så langt vekk fra sin navnebror som mulig. I lang tid følte Christopher Milne et sterkt hat til Kristoffer Robin. Han unngikk offentlighet, svarte ikke på de utallige brevene, nektet å snakke med journalister og prøvde å skape seg sin egen identitet – uavhengig av bøkene som faren hans skrev.

Først i 1974 klarte han å gjøre opp med Ole Brumm-mytten. Da skrev han den sjølbioграфiske boka «The Enchanted Places», – ei bok der han fortalte om oppveksten, om huset, om skogen, om bamsen, om stedene i boka og alle stedene som hadde stått modell i farens litterære fantasi.

– Det var nødvendig å skrive denne

«Trær er morsomme å klatre i og fine å spise matpakker under»

KRISTOFFER ROBIN....

boka fordi jeg måtte gjøre opp. Når folk ringte meg, skrev til meg for å lage intervjuer, for å skrive hovedoppgaver eller bare for å hilse på meg, så kunne jeg bare svare at de kunne lese alt i boka.

– Men du har skrevet flere bøker?

– Ja, jeg avsluttet «The Enchanted Places» med en epiløp om hva som skjedde da jeg ble voksen, hvordan jeg arbeidet meg fram til en ny identitet og hvordan jeg endte her. Boka kom i 1979 og fikk tittelen «The Path through the Trees». Etter krigen forsøkte jeg meg i forskjellige yrker i London – uten hell. Jeg så med økende skepsis på vekstfilosofien i etterkrigstida. Alle var opptatt av å skaffe kjøleskap, biler osv. Kona og jeg mistrives i byen, vi ville vekk, vi var vel en slags pionerer for tanken om å flytte vekk fra byen og leve i harmoni med naturen. I 1951 kjøpte vi en bokhandel i den lille havnebyen Dartmouth og skaffet oss dette huset. Nå har vi trukket oss tilbake, solgt bokhandelen og lever her i ro og fred, med oss sjøl og med naturen rundt oss. Vi sitter i dagligstua til Christopher Milne. Utenfor ligger det grønne Devonlandskapet med vår i lufta, trass i at vi skriver januar. Huset der Milne bor er bygd inn mot en bakketopp. Fra annen etasje kan vi gå rett ut i bakhagen. Der titter krokusen opp og fuglelåter bryter stillheten. Christopher Milne har sagt ja til å møte oss av en eneste grunn: Han vil gjøre sitt for å redde Hundremeterskogen. For kort tid tilbake kunne den engelske avisa The Sunday Times opplyse at to oljeselskaper hadde fått tillatelse til å bore etter olje i Ashdown Forest. – Det er flere grunner til at jeg er motstander av det, forteller Christopher Milne.

Brev fra New Zealand

– Om det bare var fordi jeg på egoistisk vis ville redde et lite stykke natur som har personlig betydning for meg, så ville det neppe være noen grunn til å motsette seg slik leteboring. Det ville være trist for meg personlig at barndomshjemmet ble ødelagt, men ellers ville det neppe hatt noen betydning. Nå er det imidlertid slik at Ashdown Forest er ett av de få urørte friluftsområdene som er igjen i distriktet. Jeg klarer ikke sjøl å legge fram alle argumentene så godt jeg burde. Men, jeg fikk brev fra en skoleklasse på New Zealand. De hadde hørt at oljeselskapene var på vei inn i Hundremeterskogen og ville gi uttrykk for sin støtte. De har formulert sitt syn på en fin måte: «Vi tror det er svært viktig å redde denne

skogen fordi vi har hørt at det er lite skog igjen i den delen av landet ditt. Vi har lært at trær renser lufta. De hindrer at jorda blir ødelagt. De skaper ly for dyra. De er morsomme å klatre i og fine å spise matpakker under, og vi liker dem fordi de er så fine i seg sjøl.»

Bedre kan det ikke sies, smiler Christopher Milne. – Men klarer dere å hindre oljeboring i området? – Faktisk går det ganske bra. De lokale myndighetene gikk i mot boringen. Det er en viss fare for at dette vedtaket om å ta Ashdown Forest ut av området for prøveboring kan bli overkjørt av høyere organ, men i dag ser det lovende ut. Vi får håpe det beste, sier Christopher Milne.

Han er sterkt engasjert i naturvernsspørsmål og helt siden han flyktet fra byen i 1951 har han vært opptatt av å finne et livssyn som kunne erstatte den ensidige vekstfilosofien som preget etterkrigstida.

– I min siste bok, «The Hollow on the Hill», har jeg forsøkt å skrive meg fram til et personlig livssyn. Noen har faktisk gått så langt som til å si at det er en ny form for religion jeg har kommet fram til. En avis kalte meg panteist, men jeg hadde aldri hørt ordet før jeg leste det i bokmeldinga.

Om vi med korte riss skulle gi en karakteristikk av personen som sitter så fredelig foran oss og snakker, måtte det bli slik: Eldre, mager, avslappet, milde ansiktstrekk. Språket er finslipt og ordene presise som hammerslag på spiker.

Digresjonene er mange, men de faller inn i en logisk sammenheng. Å høre ham snakke er som å høre på et musikkstykke av Bach, han tar med seg alle de små avstikkerne på veien fram til en konklusjon, og det vi trodde var en uvesentlig liten detalj faller inn i mønsteret som en naturlig del av et helstøpt livssyn, – et livssyn som ikke er hentet fra den siste

Tegninger av Ole Brumm-bøkernes illustratør, E.H. Shepard.

moteboka om meningen med livet, men som han har søkt seg fram til på sine egne veier.

Og veiene? De er svingete der de snor seg innover i det bakkelente Devon-landskapet. Jordstykkene er avgrenset av hekker som løper på kryss og tvers i terrenget.

Sjelden er utsikten lengre enn et par, tre hundre meter. – Men, hva skal jeg med utsikt? spør Christopher Milne.

– Hvem ser mest? Astronomen som retter kikkerten mot stjernene eller den som retter blikket innover mot mikrokosmos?

Han begynte å filosofere om sin plass i verden. oppdratt som han var i et England som hadde erobret hele verden, var det naturlig at han tenkte på seg sjøl som et høyverdig individ. Øverst i hierarkiet stod britene, nest etter dem kom andre hvite, og nederst på rangstigen stod andre raser. I religiøs sammenheng var det likedan. Øverst stod kristendommen, den mest høyverdige og siviliserte av alle religioner. I sosial sammenheng var det også slik. Han tilhørte et privilegert sosialt sjikt i samfunnet.

Han oppdaget også at vi hadde et hierarkisk syn på forholdet til naturen. Øverst stod Gud, under Gud stod mennesket og under mennesket igjen var naturen.

Mer høyverdig

– Men hvem kan si at mennesket er mer høyverdig enn dyrene og blomstene som gror under beina på oss. Jeg mener ikke å si at insektene er mer intelligente enn oss eller at en hund har sjel, sier Christopher Milne og viser til et sitat i den siste boka: «Hva jeg sier er at Gud-menneske-natur-hierarkiet oppmuntrer mennesket til å tro at det har rett til å dominere resten av verden og tvinge naturen til å være nyttig bare for mennesket.

– Denne holdningen er blitt ekstremt farlig og den skremmer meg, sier Christopher Milne.

I «The Hollow on the Hill» går han inn på spørsmål om religion, moral, naturvitenskap og økologi. Ideologien som har gjort det vestlige mennesket til herskere over verden truer oss i dag med utslettelse, sier han, og fortsetter: «Vitenskapsmennene forteller oss dette, vi godtar påstanden som sann, sjøl om vi helst ikke vil være enige i at farene er så store som de hevder. Naturligvis ville vi foretrekke å ikke forandre våre vaner før det er tvingende nødvendig», sier han og spør om vi egentlig gjør nok når vi bygger

opp verdensomfattende organisasjoner for naturvern.

– Nei. Det er ikke nok, sier Christopher Milne:

«Dette er et problem som ikke kan løses av vitenskapsmenn alene, for det er ikke bare et rasjonelt problem. Det er et følelsesmessig problem også. Vitenskapsmenn kan overbevise våre hjerner. Men det er ikke nok. Vi må føle sannheten i våre hjerter. Bare når begge stemmer, fornuft og følelse, gir oss de samme råd, kan vi godta dem fritt, lykkelig og uten å nøle. Derfor må vitenskapsmannen få følge av både kunstnerne og prestene.»

– Men fortsatt er det bare et fåtall som er åpne for slike tanker. Politikerne snakker fortsatt om vekst i tradisjonell betydning når det dukker opp et problem. Har vi noe håp?

Mot katastrofe

– Jeg tror ikke det. Vi står overfor en atomkatastrofe eller en økologisk katastrofe. Jeg håper bare at katastrofen blir så stor at vi kan lære av den en gang for alle. Samtidig må den ikke være større enn at noen kan overleve og bruke en slik lærdom, sukker Christopher Milne. Han har skrevet om dette problemet også. Boka, som er en fabel, vil trolig komme ut i år. Den henter sitt stoff fra Bibelen, og dekker perioden fra skapelsen og fram til syndfloden.

– Før syndefallet levde mennesket harmonisk i Edens hage. Adam og Eva arbeidet ikke, men levde som nomader. Først etter syndefallet begynte de å arbeide. De ble bønder. En bonde må passe på eiendommen sin. Sårkornet som blir lagt i jorda må voktes til det kan høstes. Land ble eiendom, og slik definerer jeg det Bibelen kalte synd.

Jeg stiller opp syndfloden som katastrofen vi alle står overfor i dag, og Eva blir stående som et symbol på de nye verdiene vi må tilegne oss for å overleve de truslene verden står overfor, sier Christopher Milne.

Den voksne Christopher Milne har et budskap, vel så viktig som det budskapet Ole Brumm og Kristoffer Robin hadde da de to dukket opp på verdenslitteraturens arena i 1926.

Budskapet er kort og godt: «Bevar naturen».

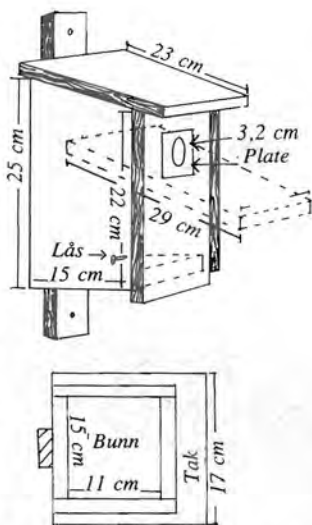
Redigert av
Herman Løvenskiold

BYGG EN FUGLE- KASSE

Fuglene velger helt forskjellige steder til redeplass. Mange bygger rede på bakken, andre finner grenkløfter som passer bra, mens hakkespettene går løs på trestammene og lager et nytt rede hvert år. Det er det mange fugler som benytter seg av: Svartspettens gamle redehull blir overtatt av kattugler, grønnspettens blir ofte rede for stær, og flaggspetten og dvergspettens hull brukes neste år av meiser, fluesnapper og mange andre fuglearter.

Etter hvert kan det bli mange hull i et tre og treet begynner å skranke eller dø. Slike gamle trær hører skogen til, men mange mennesker liker ikke slike trær og hugger dem ned. Da blir det fort boligmangel blant alle dem som bruker gamle hakkespetthull til redeplasser. Det er derfor det er viktig å henge opp fuglekasser.

Du kan henge opp fuglekasser til helt ut i mai og være ganske sikker på at noen flytter inn. I april / mai kommer svart og hvit fluesnapper, finner ikke den redeplass kaster den ut meiser selv om de ligger å ruger.

For blåmeis kan hullet ha en diameter på 2,8 cm, for kjøttmeis og fluesnapper 3,2 cm og for stær 4,5 cm.

Det er dyrt å kjøpe materialer til fuglekasser, men det er utrolig hvor mye plankestumper det ligger rundt omkring. Spør du på byggeplasser om å få kapp til fuglekasser, får du sikkert nok til mange kasser. Bor du i nærheten av sjøen, kan du bare ta deg en tur langs stranden og der finner du nok det du trenger. Tegningen her har mål, men du trenger ikke å holde deg til disse målene. Det er materialene du har som avgjør hvordan din fuglekasse blir. Denne typen er lett å lage og

JEG FANT JEG FANT.

SØRGEKÅPEN

Sommerfuglene er blant de helt sikre vårtegnene. I Syd-Norge er det gjerne sitronsommerfuglen som hilser de første hestehovene velkommen ut i vårsolen.

Alle sommerfuglene som er ute og priser vårsolen har overvintret som voksne sommerfugler. De som først viser seg utpå sommeren, har overvintret som egg eller pupper. Ja, – det er også noen som kommer trekende fra Syden akkurat som trekkfugler.

Sørgekåpen er den største av de overvintrende sommerfuglene. På bildet kan du se hvordan to sørgekåper har hengt seg opp under en sten. Her blir de hengende hele vinteren og overlever ganske mange kuldegrader. De utvikler utrolig nok væs-

ker i kroppen som gjør at de ikke blir ødelagt av frosten. Det er ikke rart at de lett lar seg lokke frem av solen etter en slik vinterdvale.

På det andre bildet ser du hvordan sørgekåpen har satt seg med utbredte vinger for å fange opp solvarme. Blodet blir oppvarmet mens det strømmer rundt i vingene og tilfører sommerfuglen kroppsvarme. Kommer det en sky på himmelen, lukker den straks vingene sammen for å holde på den vesle varmen den har samlet. Sørgekåpen er ikke helt vanlig, – men er du litt på utkikk etter den utover våren, er det meget mulig at du treffer på den. Sørgekåpen er funnet i det meste av landet fra nord til syd.

Sørgekåpen brer ut vingene for å fange opp solvarme. Foto: Herman Løvenskiold.

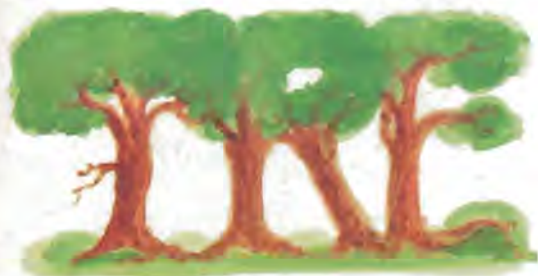
To sørgekåper på overvintringsplassen under en stein.

grei å åpne når du skal ta ut gamle reder. Da er det lurt å bruke en pinne, det er som oftest lopper i gamle reder. Fuglelopper er ikke farlige dyr, men stikkene klør kraftig.

Setter du en blikkplate rundt flyvehullet får ikke

hakkespetten utvidet åpningen. Hakkespetten vil inn for å finne småkryp, men da blir hullet så stort at ekornet også kommer inn og det er en virkelig eggrover. Når du henger opp fuglekassene, må du ikke spikre i friske trær. Lykke til!

DITT EGET

På bakken i parker, hager eller i skogen, kan du om våren finne spirende kastanjer, eikenøtter, eller nøtter og frø fra andre trær. Hvis du har lyst på ditt eget tre, kan du drive det frem selv inne. Du fyller en blomsterpotte med blomsterjord og legger for eksempel, som på tegningen her, kastanjen ned i potten slik at jorden dekker halve kastanjen og spiren titter opp(1). Hvis det er en nøtt uten spire, legger du nøtten helt ned i jorden og dekker den med jord. Så vanner du godt og lar potten stå i vinduet så den får mye lys. Etter en tid vil du se at det ut fra spiren kommer en stilk med to blader(2) og senere en kraftigere stilk som er begynnelsen til stammen med to nye blader som du kan se er kastanjeblader(3). Når treet har vokst seg sterkt, kan du jo plante det ut i verandakassen, hagen eller et sted i skogen og se til at det vokser og blir stort. Det går an å prøve seg frem med alle mulige frøtyper og nøtter som du kan finne.

Sissel

**Har du sett noe rart?
Har du opplevd noe merkelig?
Skriv til oss og fortell!**

KUBJELLE

Det er en egen sort glede vi kjenner når vi ser de første vårblostmene igjen etter en lang vinter. Når hestehoven lyser i mot oss som små soler og varsler om lysere tider, kan vi kjenne at det varmer litt inni oss også.

Før i tiden la menneskene mer merke til det som spirte og vokste og hadde det som en slags kalender:

Når frukttrærne blomstret, var det rett tid å så. En bestemt blomst som sprang ut, kunne være tegn på at det var rett tid for å slippe dyrene på beite. Men selv om vi ikke kan bytte ut vår kalender med fugletrekk og blomstringstider, kan vi gå ut og glede oss over alt det vakre som er i naturen.

Kubjellen er en av de al-

ler tidligste vårblostmene, den blomstrer samtidig med blåveisen. Du kan se hvordan den har pakket seg inn i pels for å trosse kulden. I Norge vokser kubjellen bare langs strendene av Oslofjorden og på øyene der, men den er kresen og vil ha lune kalkrike steder for å trives.

Kubjellen bruker mange år på å vokse seg kraftig nok til å blomstre. Skulle du treffe på den er det best ikke å plukke den, noen steder er den også fredet.

Kubjellen har en nær slektning som vokser i innlandet og i fjellet, det er mogop. Mogopen er hvit og enda mer pelskledd enn kubjellen. Der den vokser kan hele bakken stå full av den.

Kubjelle. Foto: Hermann Løvenskiold.

Veoli seter, Vågå. Foto: Ragnar Frislid.

Ein gard utan støl er lønalaus!

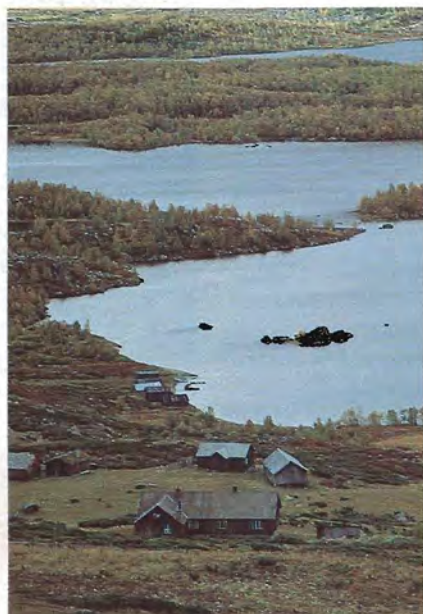
Av Halldis Aalvik Thune

Ingen veit noko sikkert om opphavet til stølane våre, men so langt attende som saga seier, har stølen vore utgangspunktet for jakt og fiske i fjellet. Og buføringa til heimstølane nede i skogslende, tidleg på sumaren, og til langstølen midtsumars for å nå det fine graset opp mot snaufjellet, var ein sers viktig del av gardsdrifta.

Det var oftast kona på garden som var budeie og tok seg av ysting og kinning. Travle og annsame dagar med omsorg for barneflokk og buskap frå tidleg morgon til seine kveld, dei lange, ljose sumardagane til endes.

Slit og einsemd, vedmod og gleda, i aude fjell, speglar seg enno av i stev og slått i ein sterk og levande folkemusikk-

Grønsenn seter, Vestre Slidre. Foto: Ragnar Frislid.

tradisjon. Munnharpe og langeleik var ein del av stølen og livet der.

Og ikring alt dette levande, dei små-låtne og stundom vesale stølshusa, – som lutande mot ver og vind gav ly og vern der inne mellom vidder og vatn i fjellheimen. Ingen kan som dei, fortelja oss denne delen av garden, bygda og landet si soge. Slektsverdien legg si eiga tyngd til kvar einaste av desse merkjesteinane over farne tider, i fjellet. Alt kan fortelja oss noko om dei som gjekk føre oss. Steinhella ved døra, som gav kvild til trøytt lemer medan kvelden seig på. Det vesle vindauga over bordet, som let morgonsola fløyme inn over kopp og brød mellom hender som inkje skulle kvila før soli sigla over skaret ein stad i vest.

Slik kom dagen til dei, kvinnone, bu-deia, i slektledd attende. Deira fyrste arbeidsplass utanfor heimen, men ikkje utanfor garden og bygda. Mjølkeproduksjonen i fjellet sumars tid, var grunnleggjande for heile hushaldet. Ysting og kinning gav ost og smør, som skulle vera med og metta mange munnar vinteren igjennom. Og alt ho åtte av innsikt og kunne, la budeia ned i dette krevjande og viktige arbeidet.

Buskapen hennar hadde overvintra heime på garden, vinterstid, men det var dei fine fjellbeita som gav dei vårbære kyrne grunnlag for ein budrott som var sjølv livbergingsgrunnlaget for dei store huslydane på gardane bortetter, i dal og li.

Smøret vert gulare....

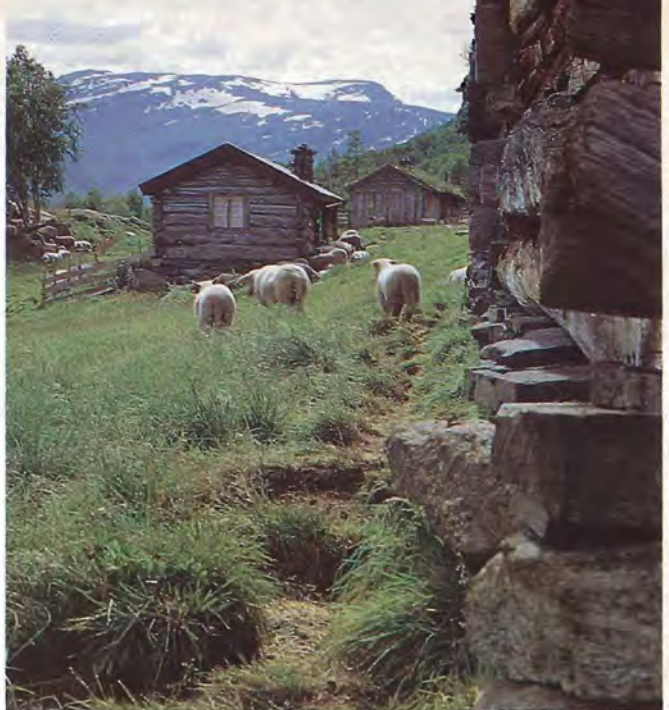
I dag har ein den største mjølkeproduksjonen heime på båsen, og buskapen oversumrar i fjellet og dei fleste kyrne er haustbære. Men enno vert smøret frå fjellet gulare og finare i leten enn det dei kinnar nede i bygda. Den buskapen som får koma til fjells, held seg undan dyrlege og penicillin. Og fjellgraset kjem att kvar einaste vår, utan tilsånad, og utan traktor og kunstgjødsel. Det er ikkje kjøpt for kroner og øre, for svette og slit, lange våronn-dagar til endes. Nei det er berre å hausta, om me vil.

Tre tusen stølar att

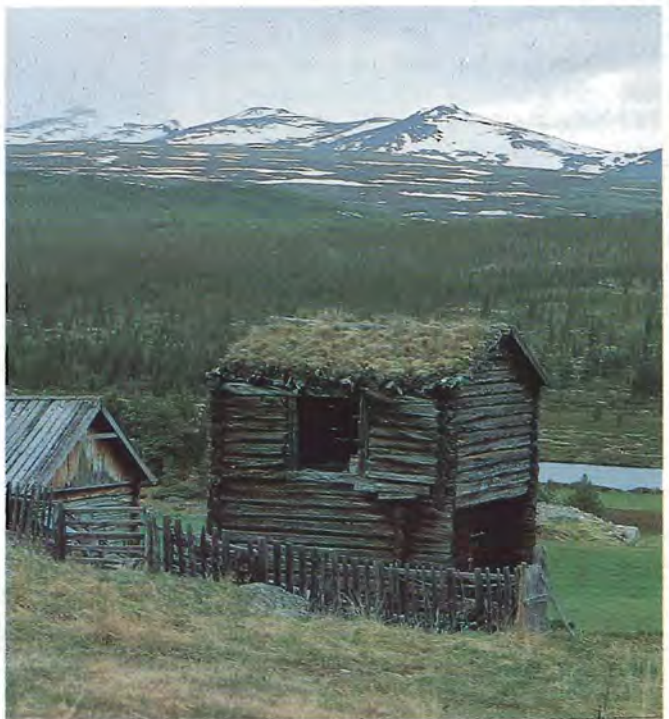
I forrige århundre hadde me omlag 44000 stølar i drift her i landet, og utruleg mange menneskje må ha halde til i fjellet sumars tid då. I 1939 fortel jordbruksteljingane at me hadde 25000 stølar i drift, i 1949 22600. Men i 1959 var ein nede i halvparten, med berre 13700. I dei neste 10-åra skulle dette talet koma til å verta halvert for kvart ti-år, med 6100 i 1969 og 3066 i 1979.

Dyrking i fjellet

I Valdres som er eit av dei største stølsdistrikta i landet, hadde ein omlag 660 stølar i drift i 1981 og omlag 7500 mjølkekyr gjorde seg godt av det fine fjellbeite i dei endelausa fjellområda som høyrer Valdres til. Heime i bygda tek ein etterkvart til å dyrke opp mykje av det som ein tidlegare nytta som beite, men gardane er for små til at ein kan ta av dette til kulturbeite. Mange gardar har og dyrka opp mykje utanom stølsjordet, i fjellet. Fôret vert køyrd heim til gards med traktor og bil og ikkje med hest og slede vinters tid, slik dei gjorde før. Dette skiplar nok det gamle kulturlandskapet på stølane våre, og ikkje alle er like glade for det. Men dette er kanhende den einaste måten ein kan betra næringsgrunn-

Seter i Grøvudalen. Foto: Pål Hermansen.

Seter i Sjodalen. Foto: Ragnar Frislid.

Gutuliseter (restaurant) i Engerdal. Foto: Ragnar Frislid.

laget på, for mange av gardane, så det får me tola. Men dersom me ikkje tek vare på den dyrka jorda nede i bygda og hindrar utbyggjing på denne, so kan vinninga lett gå opp i spinninga. Ein får dessutan to avlingar i bygda, mot ein i fjellet, so for kvart mål ein misser heime, må to dyrkast opp i fjellet. Og so får ein køyreutgifter attpå. Vern difor om den dyrka og dyrkbare jorda heime i bygda og vis omtanke ved dyrking i fjellet. Me må og ha råd til å ta vare på og verne om, freda, nokre av dei mest heilstøypte og sermerkta støslaga våre, slik at dei som kjem etter oss og kan få eit inntrykk av korleis stølen og stølsdrifta tok seg ut i farne tider. I Sverige har ein berre 200 stølar att i drift, så der tek ein dette på alvor. Men lat oss vona at jordbrukspolitikken vår ikkje vil køyra oss ut i eit slikt ulende.

Ein gard utan støl...

Dei gamle sa at ein gard utan støl var lønalaus. Slik kan det nok vera mange stader i Valdres og andre stader i dag og. Mjølkeproduksjonen er grunnleggjande for dei fleste gardsbruka i fjellbygdene våre, og dei føreiningane som buskapen kan hausta i fjellet sumars tid, er store. Og reknar ein verdien til to kroner for kvar føreining, kjem ein lett opp i uhorvelege summar. 17282 storfe og derav 7500 mjølkekyr beiter i fjellet i Valdres i tillegg til alle dei sauer og geiter som finn sin mette der. Og summe tek grisen med til støis i dag og, slik dei alltid gjorde i tidlegare tider.

Aukande interesse

Det er og aukande interesse for stølsdrift i andre landslutar, og ungdom søkjer arbeid som budeier på fellesstølar som kjem i drift både i Valdres og andre stader. Driftsopplegget på ein gard kan skifta frå ein generasjon til ein annan, eller og innan same generasjon, alt etter om gardbrukaren finn å måtta leggja om drifta på garden frå storfe og rein mjølkeproduksjon til kjøttproduksjon eller geit og sauehald. Stølen er ein del av garden i fjellet, med bruksrettar som bonden til eikvar tid bør kunne nyta til slått og beite slik han finn det tenleg etter tida og tilhøve. Men vil stølsdrifta framleis kunne vara den «ryggrada» som den var det i det gamle jordbruket, om enn i ein større bruksvariasjon, også inn i framtida?

Gamletida er faren og mykje med hene. I dag slår bonden stølsjordet utan stutturv og ljå, og føret vert køyrd heim utan hest og slede. Fellesstølar og nydyrking, framdrift og nytenkjing i jordbruk og stølsdrift. Bygnings- og landskapsvern. Kan alt dette sameinast på vegen inn i framtida? Og korleis? ❀

SURT

– også for fuglelivet

Av Svein Langvad.

Fiskeørnens ungeproduksjon svikter, lomen tvinges til å pendle for å skaffe mat, fluesnapperen rømmer fra reir med defekte egg, fiskebestanden går tilbake, vannet blir stadig surere, mens konsentrasjonen av giftige metaller øker. Dette er noen av stikkordene i den svenske forskeren Mats Eriksons rapport om «Effekter av sjöförsurning på fågelbestånd», utgitt av Statens Naturvårdsverk i 1983.

Naturlig nok er det i første rekke fiskespisende fugl som rammes av fiskedøden. Det gjelder spesielt fiskeørn, måker, terner og andre fugler som fanger fisk dype nede i vannlagene, som f.eks. fiskender og lom, kan kompensere til nedgangen i fiskebestanden ved å utnytte den økte siktbarheten som gjerne oppstår i forsurede vann. De får rett og slett lettere øye på fisken, selv om det ikke er så mange igjen av dem! Når økende surhet gir klarere vann, er det på grunn av utfelling av humusstoffer. Men den økte siktbarheten er bare en kortsiktig trøst, ettersom jo fiskebestanden fortsatt vil gå tilbake. Og hvis vannet kalkes for å motvirke forsuringen, vil sikten igjen

minke, uten at fiskebesanden umiddelbart vil øke.

Enkelte andefugler, f.eks. kvinand og stokkand, vil kunne få bedre tilgang på mat etter som fisken forsvinner, fordi de i stor utstrekning spiser de samme insektene som fisken.

Fiskeørnen mest truet

Omkring to tusen fiskeørmpar hekker i Sverige. Det er vel 60 prosent av den samlede fiskeørnbestanden i Nord-Europa (utenom Sovjetunionen). Fiskeørnen befinner seg, i likhet med andre fiskespisende fugler, langt ute i næringskjeden og er dermed sterkt utsatt

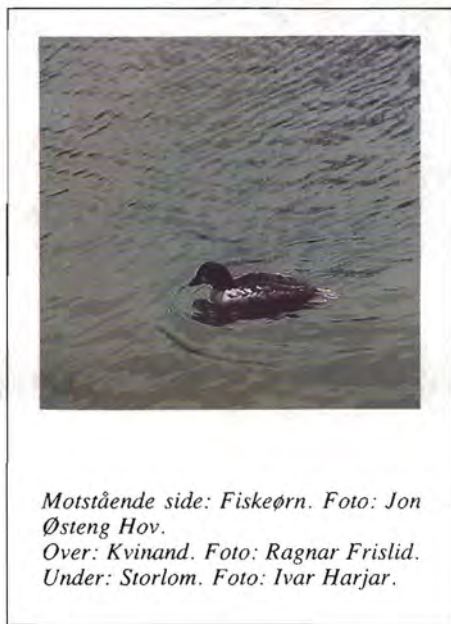
for miljøgifter. Undersøkelser over fiskeørmbestanden omfatter bl.a. to områder der forsuring av vann gjør seg sterkt gjeldende. I begge disse områdene minsket fiskeørnenes ungeproduksjon sterkt i løpet av 1970-årene, og antall unger har til dels vært lavere enn det som anses nødvendig for å opprettholde bestanden. Noen slik tendens fant man ikke i områder der forsuringen er mindre markert.

Det ser ut til at fiskeørnen først og fremst rammes av den mangelen på fisk som forsuringen fører med seg, og ikke av høy belastning av f.eks. kvikksølv. Noe som tyder på dette, er at det hos fiskeørner som hekker ved Vänern, ikke kan påvises redusert ungeproduksjon, til tross for at eggene har vel så høyt kvikksølvinnhold og høyere innhold av klorerte hydrokarboner enn fiskeørnegg fra andre lokaliteter.

Lomen må bli en bedre dykker

Den svenske bestanden av storlom teller 4000–7000 par. Det er halvparten av totalbestanden i Vest-Europa. De siste årene har ungeproduksjonen vært for lav til å opprettholde bestanden. Blant årsakene er forstyrrelser fra friluftslivet og vannstandsvariasjoner som følge av vassdragsregulering, men først og fremst redusert fiskebestand. Lomens unger føres med fisk som ikke må være over 20 cm

lang. Og nettopp denne småfisken er det som i første omgang rammes av forsuringen. Storlomen er sterkt knyttet til en bestemt hekkelokalitet, og når det ikke lenger fins fisk der, tvinges den til å pendle for å skaffe ungene mat. Resultatet er at ungene ikke får så god beskyttelse som de normalt skal ha, og at foreldrene blir utsatt for økt arbeidspress med tilsvarende økt behov for næring på grunn av de lange flyturene.

Motstående side: Fiskeørn. Foto: Jon Østeng Hov.

Over: Kvinand. Foto: Ragnar Frislid.

Under: Storlom. Foto: Ivar Harjar.

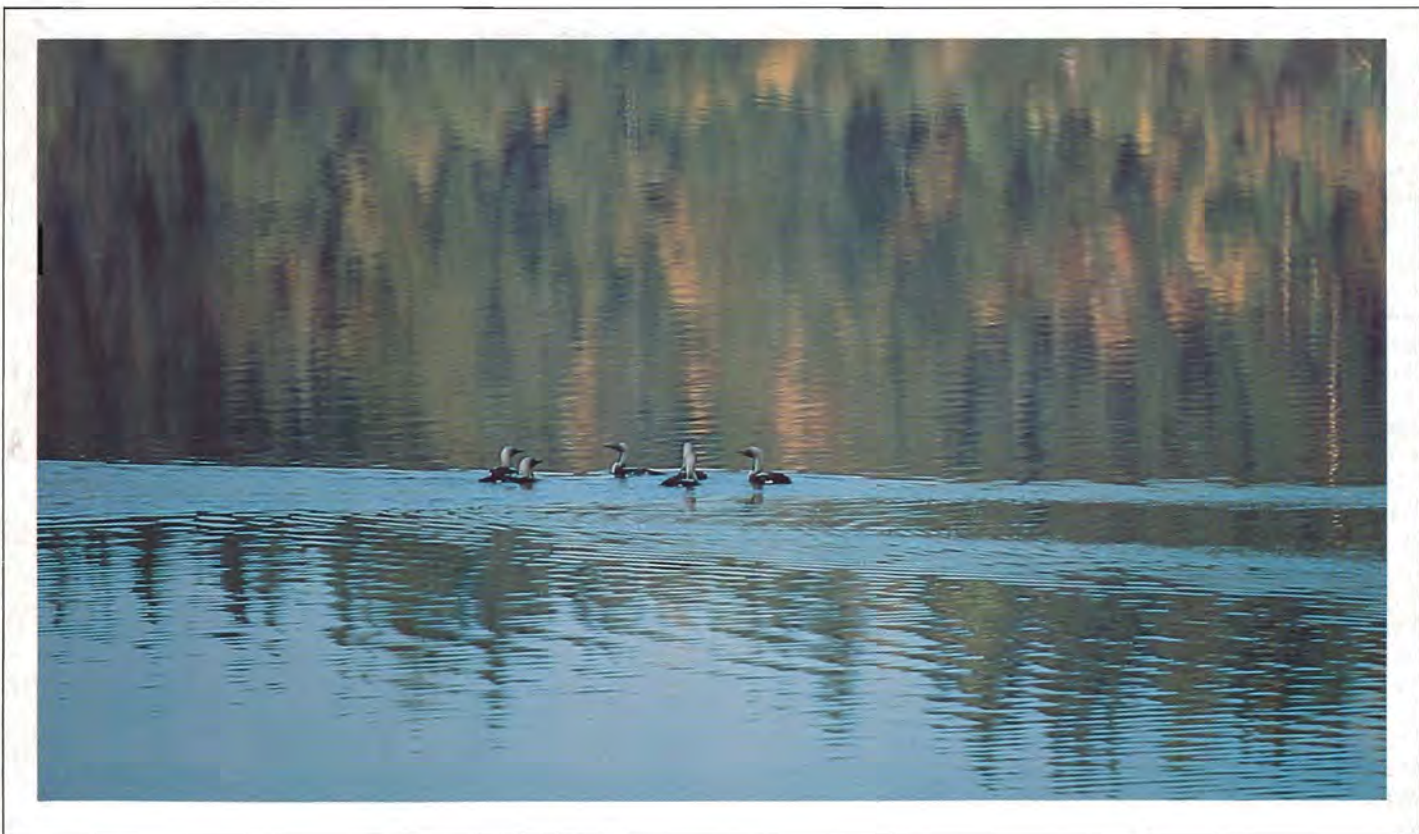
Fluesnappere med eggskallproblemer

De svenske forskerne Nyholm og Myrberg studerte gjennom en ti års periode fluesnappernes forplantning i et område i Lappland, med lite oppmuntrende resultat. En serie på 200 rugekasser ble hengt opp, og inndelt i grupper etter avstanden fra en innsjø. Gruppe 1 ble plassert 25–40 meter fra sjøen, gruppe 2 50–120 meter unna, og gruppe 3 i en avstand av 3–4 kilometer fra innsjøen.

Hvert år ble det funnet defekte eggskall i 30–40 prosent av reirene i gruppe 1. I gruppe 2 og 3 forekom ikke defekte eggskall. Samme tendens gjorde seg gjeldende for klekkeprosenten. I gruppe 1 ble 83 prosent av reirene forlatt av foreldrene, i de øvrige gruppene 14 prosent.

De to forskerne konkluderer med at undersøkelsen alt i alt gir klare indikasjoner på at de fuglene som hekket nær innsjøen ble forgiftet, trolig gjennom vanninsekter.

Sammenhengen mellom giftige metaller og defekte eggskall hos fugler er kjent fra tidligere. I dag ser man også en klar sammenheng mellom forsuring og opphopning av giftige metaller. De undersøkelsene som kort er referert her, tyder på at den sure nedbøren allerede har hatt negative virkninger for fuglefaunaen også i det høye nord. De rene villmarkene er ikke så rene lenger.

Vårmelankoli.

Er det tårer som blinker så
vakkert på vårkinn?
Er det tårer, som renner i
kalde floder gjennom byens gater?
Er det tårer som drypper fra
sorte grener?
Er det tårer som fyller havet?
Tårer, – som fuglen rister fra
sine fjær?
Tårer?

Østlandske Naturvernforening 70 år

Av Bredo Berntsen

Natur- og miljøvern er mere aktuelt enn noensinne. Arbeidet med disse sakene har imidlertid dypere røtter ned i tiden enn mange aner: 29. april 1984 fyller Østlandske Naturvernforening 70 år!

De første spirene

Spirene til systematisk naturvern-tenking dukket frem rundt århundreskiftet og førte bl.a. til Lov om naturfredning i 1910. De som hadde kjempet frem denne loven, tok også initiativ til dannelse av en landsforening for naturfredning. Etter et møte av interesserte på Universitetet i Kristiania høsten 1913, ble det på nyåret 1914 vedtatt lover om en landsforening basert på et nett av kretsforeninger. 29. april 1914 ble så Østlandske Kretsforening for Naturfredning i Norge konstituert med ekspedisjonssjef Thb. Heyerdahl som formann.

I årene som fulgte hadde det meste av det som foregikk av naturvern-virksomhet i Norge sitt utspring i disse foreningene. Østlandske kretsforening som dengang dekket hele Østlandsområdet var ikke den minst aktive. Formålsparagrafen lød: «Foreningens formaal er at vække og vedlikeholde sansen og interessen i det østenfjeldske Norge for at verne om landets natur og at lede arbeidet herfor inden dette omraade».

«Den gamle mester» – den første seieren....

....og kampen for trikken, blant de nye oppgavene.
Foto: Bredo Berntsen.

LITTERATUR OM NATUR

Storbukk – en av R. Fritzvolds tegninger i «Jo Gjendes Rike».

Storverket om Jo Gjende

Det er i år hundre år siden Jo Gjende døde, den vidgjetne villreinjegeren i Øst-Jotunheimen. Alle som er det minste kjent i denne fjellheimen, kjenner den vesle bua hans ved Gjendeosen, der Sjoa kommer til verden. Men Jo's jaktmarker strakte seg milevis over fjell og flyer fra dette sentrum i hans tilværelse.

Jo Gjende sto nok som en slags eventyrskikkelse også for samtiden. Og i dag, hundre år etter, må både storjegeren selv og det området han virket i, være et lokkende tema både for skribent og billedkunstner. Blant dem som har latt seg friste, er journalisten Sven R. Gjems og maleren Reidar Fritzvold. Og sammen har de laget selve storverket om Jo Gjende – 240 sider med like mange tegninger som tilsammen gir et levende inntrykk, ikke bare av mannen Jo Gjende, men også av fjell- og fjellbyggemiljø i hans tid.

Både fra forfatteren og illustratørens side er det her gjort en kulturhistorisk innsats som det står respekt av. «Jo Gjendes Rike» vil ikke få sove i fred i noen bokylle, det er en bok man vil hente fram gang på gang, og glede seg over.

Sven R. Gjems: *Jo Gjendes Rike*
Illustrert av Reidar Fritzvold
Steensballe 1983

r.f.

Det sagnomsuste Vassfaret

Vassfaret er skildret flittig i bokform i årenes løp, og mange vil kanskje mene at det meste forlenget er skrevet om denne østnorske skogdalen. Men Kåre Elgmork har ment at *det* ikke er tilfelle, og derfor har han redigert en Vassfaret-bok som er annerledes enn alle de andre – med fint resultat. Tidligere bøker om Vassfaret har stort sett vært fri skildring, i tekst og bilder. Den nye boka, «Natur og menneske i Vassfaret», legger hovedvekt på det rent faglige, og den spenner over et så bredt spekter at den uten videre peker seg ut som et hovedverk om Vassfaret.

Undersøkelser i forbindelse med Det internasjonale biologiske program i begynnelsen av 1970-årene omfattet blant annet Vassfaret. Når det gjelder kapitlene om natur, planteliv og dyreliv bygger boka i stor utstrekning på dette nye forskningsarbeidet. Ellers har selvfølgelig bjørnen en bred plass – bokas redaktør har jo selv drevet bjørneforskning i traktene i mer enn 30 år! Når det gjelder det kulturhistoriske aspektet orienterer boka blant annet om seterdrift, bosetting og stedsnavn – og ikke minst om Mikkjel Fønhus' tilknytning til området. Og selvfølgelig blir det gjort rede for det omfattende arbeidet med vern av Vassfaret. I alt har 13 forfattere ytet bidrag til boka.

«Natur og menneske i Vassfaret» er illustrert med fotografier i svart/hvitt og farger, og dessuten en del instruktive skisser. Spesielt verd å nevne er et rikt utvalg av kartskisser som illustrerer forskjellige forhold.

Kåre Elgmork (red.): *Natur og menneske i Vassfaret*, Universitetsforlaget 1983

r.f.

Noe av det første man gjorde var å frede eika «Den gamle mester» på Krødsherrads prestegård, kjent fra Jørgen Moes dikt (1914). I årene som fulgte skjedde det meget positivt med fredning og vern av endel vakre og verdifulle områder – som Fokstumyra i 1923, Helin-området i 1930 og øya Mølen i 1935. Da ØNV fylte 25 år i 1939 ble den hyllet av Landsforeningen som den kretsforeningen som på mange måter hadde dannet kjernen og ryggraden i naturvernarbeidet, og botanikeren Hanna Resvoll-Holmsen hilste foreningen med vakre vers. Det første lød slik:

«Da jorden lå nyskapt fra Skaperens hånd

fikk mennesket det hele å styre;
foruten en sjel blev det også ånd,
der skjenket det evner så dyre.
Det kunde da tyde den hellige lov:
å bruke et hele med lempe,
men ikke behandle naturen med rov
og sig selv som en drabelig kjempe».

Saker som har stått sentralt de senere årene og som ØNV særlig har kjempet for, er vernet av Osломarka, Oslofjorden og Vassfaret. Foreningen utgir et eget skrift om Osломarka i jubileumsåret. Videre har Øra-området ved Fredrikstad, og Nordre Øyeren stått høyt på prioriteringslisten. Begge disse våtmarksområdene er nå fredet som naturreservater.

Trafikk og bymiljø

Utover arbeidet med klassisk naturvern har landets største naturvernforening arbeidet stadig mer med forureningsproblemer, trafikk- og reguleringsaker og bymiljø i det hele. Dette arbeidet er det påtrengende viktig å prioritere i hovedstadsområdet.

Etter hvert er flere fylkesforeninger skilt ut fra det som opprinnelig var ØNV's område. I dag dekker ØNV Oslo og Akershus fylker. Ellers er en rekke lokallag blitt dannet for å ta seg av problemene på kommuneplanet. Først ute var Bærum Miljøvern og Frogn Natur- og Miljøvernforening.

Selv om det har vært en viss svikt i medlemsoppslutningen i de senere årene, står Østlandske Naturvernforening godt rustet til å kjempe for at det moderne natur- og miljøvernet skal bli en sentral faktor i samfunnsutviklingen i årene fremover. Vi håper selvsagt også at jubileumsfeiringen vil bidra til økt aktivitet og økt oppslutning!

Svanesang for Ervikvatnet?

Av Erik Solheim

I ly av ei velutvikla flygesanddyne mot opne havet låg Ervikvatnet på Stadlandet ytst i Nordfjord som ein uvanleg verdfull naturskatt. Dei næringsrike sumpmarkene kring vatnet og utløpselva kunne oppvise ein makelaus flora av sjeldne artar. På sitt landoversyn over verneverdige naturområde hadde Miljøvern-

departementet gitt Ervikvatnet høgste prioritet innan botanikk og limnologi, og nest høgste innan zoologi. Noko tilsvarande er ikkje kjent på norskekysten, og knapt nok i Skandinavia. Så kom gravemaskinane.

Våren 1981 blir vatnet senka om lag 1,5 meter (planen var 1,2 meter), etter eit statsrådvedtak som delvis byggjer på klart urette opplysningar, delvis på heilt ukjende forhold. Vedtaket galdt konsekasjon til senking etter vassdragslova, og etter tilrådinga frå Olje- og energidepartementet å dømme var det avgjerande at grunneigarane måtte avstå frå bruk av 450 dekar jordbruksareal dersom vatnet ikkje vart senka. Så viser det seg at det innvunne arealet er på langt nær 450 dekar – men i *underkant av 100 dekar*. Senkinga har avdekkja ein feil i saksdokumenta som er meir enn tre gonger større enn den jorda som kom til syne.

Landbruksdepartementet hadde heile tida med stor iver gått inn for å gjenomføre senkinga med statstilskot. Ein av kjepphestane i dette departementet var at kostnadene ville bli så heilt uvanleg små. Fiks ferdig til såing ville kvart dekar koste 900 kroner i alt. Sjølve senkinga skulle etter kalkylen komme på 145 kroner pr. dekar – stadig på papiret – eller 65 000 kroner i alt.

I marka er det nå gjort arbeid for bortimot 650 000 kroner berre for å få bort vatnet og sikre utløpskanalen. Dette blir over 6500 kroner pr. turrlagt dekar – 4500 prosent av kalkylen.

Jordskifte under vatn

Denne vilkårlige og uansvarlege for-

valtninga av norsk natur og offentlege midlar har ei lang og kronglete soge. Det starta med at ein landbruksingeniør i 1942 utarbeidde ein senkingsplan som då ikkje vart gjennomført. Men papira kom fram att i 1964, under avslutninga av ei langvarig jordskiftesak som enda med at retten fordelte jorda *som om vatnet var senka* etter planen. Fleire grunneigarar fekk seg tildelt heller store areal under vatn, trass i at ingen hadde fått løyve til senking etter vassdragslova som då var 24 år. Dermed var saka vikla inn i ein juridisk labyrint som Ervikvatnet ikkje kom ut av.

På slutten av 1960-talet søkte nokre grunneigarar om løyve til senking for å få oppfylt jordskiftet, og det kom i gang ei rekkje granskingar av laksefiske, naturmiljøet generelt, faren for erosjon ved sandflukt m.m. Fiskerikonsulenten for Vest-Norge frårådde senkinga sterkt, fordi laksefisket etter hans syn var av større verdi enn det bygda kunne oppnå ved senking og dyrking. Også botanikaren Arnfinn Skogen, som i 1974 leverte sin første rapport frå området og dokumenterte eineståande plantefunn og landskapskvalitetar «av uhyre stor verdi», drog nytteverdien for jordbruket i tvil: «Den jord som eventuelt innvinnes ved kanaliseringen vil være meget ustabil og ikke tåle intensiv drift før etter meget

lang – og forutsatt vellykket – jordsmonnsoppbygning.»

Dei formelt jordbrukskunnige karakteriserte dette som oppspinn, men visste sjølv knapt noko av praktisk verdi om kvaliteten på det arealet som skulle bli nytt jordbruksland. Derimot kom det etter kvart svært mange vurderingar til støtte for standpunktet om at Ervikvatnet og miljøet omkring var eit allsidig og høgproduktivt økosystem av sjeldan høg verdi.

Fleirtal mot

I 1977 engasjerte 5 grunneigarar advokat for å få fortgang i saka, mot viljen til eit fleirtal på 13 som nå var mot senking. Eit av dei sentrale punkta var å innfri jordskiftet, og dette argumentet – saman med dei klart grunnlause førestellingane om 450 dekar jord under plogen – vart avgjerande.

Kva er så resultatet?

For det første vart altså arealutbyttet ein brøkdell av det som planen stilte i utsikt. Grunnen er ikkje at det har hendt ting som ingen kunne vite om på førehand, men at søknaden bygde på eit forelda og feil bilde av dei faktiske forhold – m.a. ei 40 år gammal handteikna kartskisse som låg til grunn for 1942-planen. Ein titt på det 30 år yngre Økonomisk kartverk ville avslørt fadesen.

For det andre har «spekulasjonane»

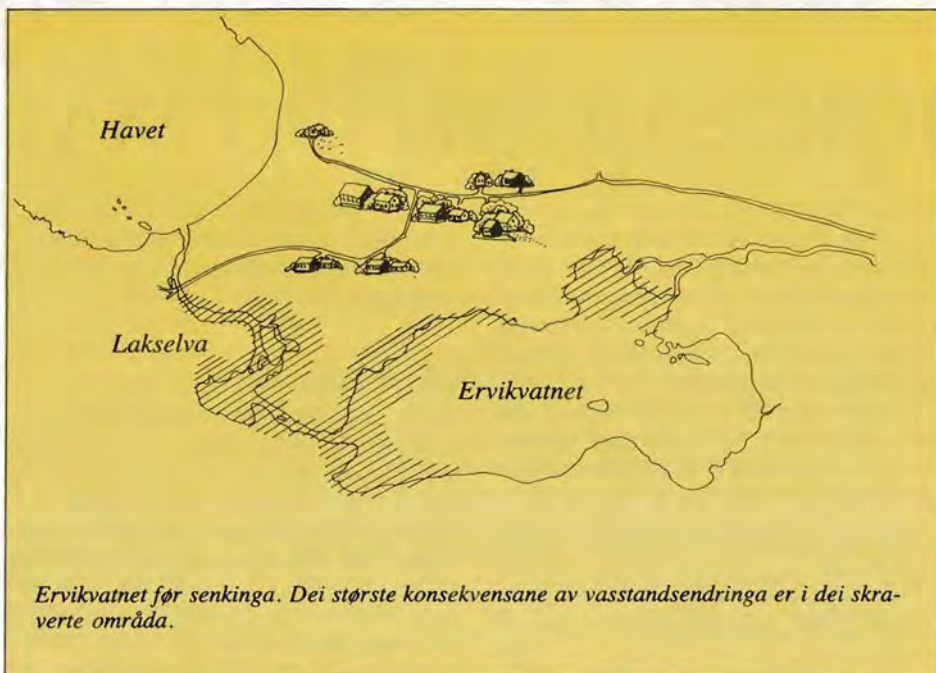
om sandflukt og nedbygging av det turr-lagde arealet blitt ein høgst jordnær realitet, trass i at tonnevis med husdyrgjødsel er dumpa utover for å binde flygesanden. I staden har gjødselen forsvunne i vatnet og elva.

For det tredje har senking slett ikkje retta opp den urettferdige situasjonen etter jordskiftet, men derimot gjort den skeive fordelinga av jord verre. Dei som før senkinga hadde fått mest av jordskiftet fekk endå meir etterpå. Dei som derimot hadde lite frå før, fekk mest ingenting i tillegg. Nokre fekk sumpmark som ikkje let seg dyrke, andre fekk flygesand som vinden tok.

Etter at Olje- og energidepartementet hadde gjort det klart at dei ville gå inn for senkingsløyvet, bøygde Miljøverndepartementet av frå sitt tidlegare standpunkt mot senking. Departementet vil likevel ikkje avskrive vatnet og området ikring som verneobjekt, og engasjerte Arnfinn Skogen til å kartlegge tilstandane etter senking. Skogen går i sin rapport inn for å heve vatnet opp i tilnærma same nivå som før senkinga. Heller ikkje alle i bygda har slått seg til ro med det ulukkelege resultatet. Den lakserike elva er nå godt som fisketom, og fleire andre miljøkvalitetar har gått tapt.

Bagatell å heve

Ein del av det økologisk mest vesentlege

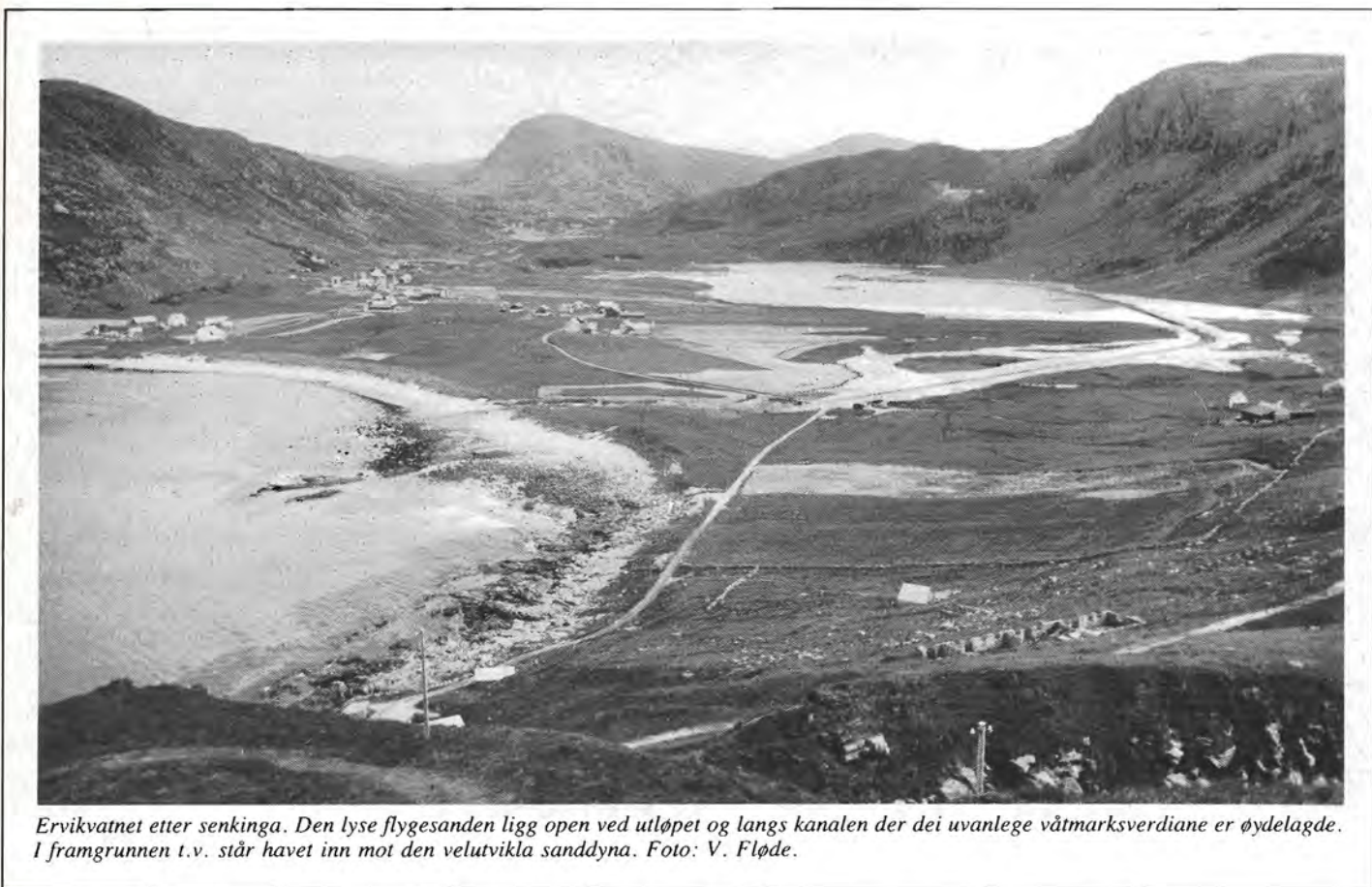
Ervikvatnet før senkinga. Dei største konsekvensane av vasstandsendinga er i dei skraverte områda.

sumpområdet er utilgjengeleg for dyrking sjølv etter senkinga. Her beiter framleis nokre få svaner på restane av det som var – men nå i turre sandkrater, så lenge det varer.

Det er ennå tid til å rette opp att dette fullkomne feilgrepet. Teknisk og økonomisk sett er det for ein gongs skuld ein bagatell å heve vatnet, for å imøtekomme

ei overvekt av interesser i saka. Om ein-sidig dyrking av gamle formalitetar skulle hindre ei slik løysing, vil den gamle myten om svanesangen som eit siste skrik før døden få eit høgst verkeleg innhald. For både naturskatten i Ervika og den levande fornuft i forvaltninga.

✻

Ervikvatnet etter senkinga. Den lyse flygesanden ligg open ved utløpet og langs kanalen der dei uvanlege våtmarksverdiane er øydela. I framgrunnen t.v. står havet inn mot den velutvikla sanddyna. Foto: V. Fløde.

JORDSMONN OG MAT

Av Magnar Norderhaug

Tilgangen på dyrkbar mark bestemmer ikke bare de enkelte lands, men hele menneskehetens framtid. Landområdene som lar seg dyrke er begrenset. Samtidig er problemene med å bevare de dyrkede områdene stadig økende.

I 1980 anslo FAO at det fantes 1450 millioner hektar dyrket mark i verden. Mer enn noe ser det ut til at menneskehetens framtid vil avhenge av to ting:

- Hva som skjer med de dyrkede områdene.
- Hvordan forholdet mellom areal av dyrket mark og folketallet vil utvikle seg.

Er grensen nådd?

Hvert år vokser verdens befolkning med omkring 75–80 millioner mennesker (se Norsk Natur nr. 1 1984). På samme tid forsvinner 10–15 millioner hektar dyrket mark på grunn av tettstedsvekst, ørken-spredning, erosjon og markutpining. Med en slik utvikling er det ikke rart at spørsmålet om nydyrking er brennaktuelt de fleste steder i verden. Her er imidlertid utsiktene ikke særlig lyse:

«The Global 2000 Report» som Carter-regjeringen la fram i 1980, peker på at mulighetene for å utvide verdens jordbruksarealer er begrenset. Arealene med dyrket jord i verden vil bare vokse med omkring 4% i tidsrommet 1975–2000. I det samme tidsrommet vil verdens befolkning øke med 55%. Resultatet vil bli at menneskehetens press på

de dyrkede arealene øker fra anslagsvis 2,6 mennesker pr hektar i 1970-årene til omkring 4 i år 2000.

Økt avkastning?

Siden jordbruksarealene neppe lar seg utvide særlig mye, rettes søkelyset mot mulighetene til økt avkastning av de arealene som allerede er under pløgen.

Fra 1950-årene har jordbruksavkastningen økt betydelig gjennom økt bruk av kunstgjødsel og kjemikalier. I de senere årene har imidlertid dette vist seg å bli stadig mer kostbart.

Stadig økende kunstgjødselbruk er ikke noe tryllemiddel: I 1950-årene ga et ekstra tonn kunstgjødsel et tilleggsutbytte på 11,5 tonn. I 1960-årene var det tilsvarende merutbyttet sunket til 8,3 tonn, og i 1970-årene til 5,8 tonn. En økning av utbyttet er nok mulig men kostnadene øker samtidig som tilleggsutbyttet går ned.

Plantevernmidler – en boomerang

Økt bruk av kjemiske plantevernmidler skaper andre problemer. Kjemikaliebruken fører til at stadig flere skadedyr opparbeider større motstandsdyktighet mot kjemiske stoffer. (I Latin-Amerika skal det til og med være påvist en bi-art som spiser DDT).

Ifølge FNs miljøvernprogram (UNEP) økte antall skadeinsekter som hadde ut-

viklet motstandsdyktighet mot plantevernmidler fra 182 arter i 1965 til 364 i 1977.

Vår omgang med naturen i jordbruks-sammenheng ser med andre ord ut til å bekrefte en velkjent regel: Vil mennesket spille poker med naturen, må det være forberedt på at naturen tar det siste stikket.

Globalt sett

kan problemene med matproduksjon og tilgang på dyrket mark sammenfattes slik:

- Et lands evne til matproduksjon er avgjørende for landets framtid.
- Mulighetene for nydyrking er begrenset.
- Ødeleggelsen av jordbruksarealer er urovekkende, både i i-land og u-land.
- Det er knyttet mange problemer til et økt utbytte av de eksisterende jordbruksarealene.
- I de kommende tiårene vil tilgangen på dyrket mark bli en flaskehals for stadig flere land.

Utviklingen viser klart betydningen av å se folketallet og tilgangen på dyrket mark i sammenheng, og understreker hvor viktig det er at alle land tar vare på sine produktive arealer – av hensyn til oss selv, våre medmennesker og våre etterkommere.

Utviklingen i verdens kornreserver, 1960–1980, uttrykt som verdens forbruk i antall dager. (Kilde L. Brown, 1981: En värld till låns).

År Antall dager som verdens kornreserver vil vare

1960	102
1965	80
1970	77
1975	40
1976	55
1977	51
1978	62
1979	51
1980	40

Dyrket mark pr person

1951–2000 (kilde: «The Global 2000 Report»).

Område	Dyrket mark pr person i verden				
	1951–55	1961–65	1971–75	1985*	2000*
Vestlige i-land	0,61	0,56	0,55	0,50	0,46
Østsoneland	0,45	0,39	0,35	0,30	0,26
Kina	0,19	0,18	0,16	0,13	0,11
U-landene (totalt)	0,45	0,40	0,35	0,27	0,19
Verden totalt	0,48	0,44	0,39	0,32	0,25

NATURVERN I ANDRE LAND

Skuddsikker hval

Det har en tid versert en teori som går ut på at enkelte hvaler kan drepe eller svi-meslå sitt bytte ved hjelp av lyd. Uttalelser fra to hvalforskere, en canadisk og en dansk, i «New Scientist» tyder på at teorien holder mål. De hevder at en spermhval kan utstøte et 265 decibels brøl, noe som skulle være mer enn tilstrekkelig til å drepe en fisk. Hvis dette skulle medføre riktighet, kan det også forklare hvordan store og tunge hvaler går fram for å avlive meget raske blekkspruter.

Det vanligste av alle utryddede dyr

Pungulven (se Norsk Natur nr. 1-1984) kan antakelig karakteriseres som det vanligste av alle verdens utryddede dyr. Ved over tre hundre forskjellige anledninger er denne arten «sett» av mer eller mindre fantasifulle iakttagere i løpet av de siste femti årene. Men sakyndige har ikke festet lit til noen av de tallrike meldingene.

Men nå foreligger det en melding som man ikke uten videre kan avvise. En erfaren og pålitelig biolog med lang trening når det gjelder feltobservasjoner, hevder at han så en pungulv i den nordvestlige delen av Tasmania i 1982. Etter at biologen hadde meldt fra til naturvernmyndighetene om sin iakttagelse, gikk det 18 måneder før en lekkasje førte til at nyheten ble alminnelig kjent. Det kan være to grunner til at myndighetene har prøvd å hemmeligholde saken. Den ene muligheten er at man vil beskytte dyrene, hvis de virkelig eksisterer, mot nærgående interesse fra nær og fjern. Den andre muligheten er at man har villet beskytte planene om en storstilt vassdragsut-

bygging nettopp i det området der pungulven angivelig skal være sett. Naturvernfolk på Tasmania har mistanke om at dette er den virkelige årsaken. Hvis det virkelig fins pungulv i området, vil det være et helt avgjørende argument mot kraftutbyggingen.

Skog – så lenge det varer

Canadas to millioner kvadratkilometer skog er nå presset til faregrensen, hevder «Science Council of Canada». Hvert år snauhogges to millioner dekar, og det gjøres ytterst lite for å få ny skog til å gro opp. 90 prosent av den produktive skogen i landet er i offentlig eie. Men myndighetene står ikke selv for driften. Retten til hogst leies ut til firmaer for 5-10 år, og i denne tiden går hogstmakinene uavbrutt. Ingen viser interesse for planting eller andre former for stell av skogen.

På denne bakgrunnen hevder skogøkologer at erosjon på hogstflatene kan sørge for at den kommersielle tømmerdriften vil sette en stopper for seg selv i løpet av de nærmeste 25 årene. Blant naturvitenskapsmenn i

Canada er det en utbredt oppfatning at moderne driftsmetoder med tunge hogstmaskiner og endeløse flatehogster vil ødelegge skogen.

Teppesfall for elefanten?

Det største nålevende landdyret, elefanten, er langsomt men sikkert på vei ut, og etter alt å dømme har det neste største, neshornet, heller ikke noen lysende fremtid.

Av indisk elefant fins det nå omkring 35.000 eksemplarer. Det som truer denne arten er mangel på levesteder. Menneskenes utnyttelse av skogområdene fører til stadig økende erosjon, som blant annet rammer den stadig minkende bestanden av indisk elefant. Den største av elefantene, den afrikanske, står tallmessig atskillig sterkere. Man regner med at det fremdeles fins en million av dem. Men de er spredt over veldige områder og i størstedelen av det tidligere utbredelsesområdet er elefanten forsvunnet. En alvorlig trussel er ulovlig elfbensjakt. Noenlunde trygge er elefantene bare i reservater og nasjonalparker. Men

naturvernområder er ikke garantert evig liv verken i Afrika eller andre steder – under Amin-tiden i Uganda ble landets elefantbestand redusert med 90 prosent, og ingen elefantkytter spurte om hvor vidt dyret han hadde på kornet befant seg innenfor eller utenfor en nasjonalparkgrense.

I Asia regner en nå med at det fins 1500 indiske neshorn, 200 sumatraneshorn og 60 javaneshorn. Det betyr at disse lettvektsneshornene forlengst har utspilt sin rolle som leverandører av potensbevarende pulver, som er så ettertraktet i Asia. Derfor går det en jevn strøm av afrikanske neshornhorn til denne verdensdelen. Det betyr at jakt på de afrikanske neshornene, lovlig eller ulovlig, lønner seg. Og resultatet er en minkende bestand. Av arten hvitt neshorn fins det nå bare omkring 3500 dyr tilbake, mens bestanden av svart neshorn i løpet av de siste 20 årene er blitt redusert fra omkring 50.000 til 12.000 dyr.

Dynamitt mot pingviner

Tre av seks antarktiske øyer som byr på hekkemuligheter for adeliepingviner er nå sprengt i luften av franskmennene. Hensikten er å bygge en ny flystripe til bruk i forbindelse med vitenskapelige undersøkelser. Blant fugler som takket være denne vitenskapelige innsatsen har fått sine hekkemuligheter redusert er, foruten adeliepingvinen, kappdue, havhest og et par petrellarter. Etter at det ble slått alarm, er skytingen nå stoppet. Skadene både på den lokale og den kontinentale faunaen vil nå bli undersøkt. Men i følge «New Scientist» er det på det rene at alvorlig skade allerede er gjort.

MIN MENING

*Her møter du noen som sier sin mening.
Leserne vil gjerne høre din også. Vær sint
eller glad – skriv vennlig
eller aggressivt eller til og med saklig.
Men skriv kort – da er det mange
som leser deg!*

Nordmarka som ulvereservat?

Det er ikke ofte at et villdyr får så stor oppmerksomhet som den ulven har fått i vårt land siste høst og vinter.

Interesser og meninger er sterkt ulike på de forskjellige steder, i Agderfylkene, hvor de har hatt ulven i sitt område, er de fleste sterkt opptatt av å jakte på den pga. store tap i saueflokkene. – I Oslo-området, som ikke har annen føling med ulven enn det som kommer i massemedia, dannes det interessegrupper (Ulvens venner) som tar sikte på å verne om ulven.

Bl.a. har organisasjonen Verdens Villmarksfond engasjert seg sterkt mot den ulvejakt som har vært drevet på Sørlandet. Det må være en uheldig fremgangsmåte å arbeide for viltpleie, – ressurs- og naturvern, når det legges opp på en måte som fører til sterk konflikt med utøverne av jord- og skogbruksnæringene, – de som eier og forvalter det meste av norsk natur.

Sekretær Svein Oppegård i Villmarksfondet, har ved flere anledninger foreslått at sauebesetningene på Sørlandet flyttes over til andre sommerbeiteområder. Tanken er ikke gjennomførbar i praksis. Dessuten ville sannsynligvis ulven være på plass i de «nye» beiteområder like snart som sauen kom dit, «som nissen på vognlasset». Forslaget avdekker bare en total mangel på kjennskap til praktisk sauehold.

Det naturlige næringsgrunnlaget for ulven er nesten alt av ville fugler og dyr som lever i naturen. Samtidig som rovdyr og rovfugler fredes, må også rype, skogsfugler, hare, rev, rådyr, rein osv. komme under de samme fredningsbestemmelser om økologisk balanse skal opprettholdes. Forslag om fredning av de nevnte byttedyr vil neppe bli fremsatt av Villmarksfondet. Det er nok altfor mange ressurssterke og innflytelsesrike medlemmer innenfor organisasjonen som

ønsker å drive jakt på disse fugler og dyr for sportens skyld.

På den annen side kan en vel ikke vente at småbrukerne i Agderfylkene skal avle opp sau og lam til ulvematt.

Ulven er forholdsvis lett å oppdrette til halvtamme dyr i fangenskap, og som siden kan slippes ut i naturen. De fleste «Ulvenner» bor i Oslo-området, men her finnes det ikke ulv. En vil derfor foreslå at det oppdrettes noen ulvepar til halvtamme dyr og at disse settes ut i Nordmarka. I dette området gjelder det fra før såvidt mange restriksjoner for skogsdrift og husdyrhold at mulighet for interessekonflikt med disse er små.

Hare, rev, rådyr og elg som det finnes bra bestand av, måtte totalfredes og overlates til ulven. En del villkatter og løsbikkjer i nærheten av bebyggelse ville nok også bli ulvematt, uten at det ville skade noen. I tillegg måtte det opprettes noen faste fôringsplasser for å sikre at ulven ville holde seg innenfor de tiltenkte områder. Å bekoste og betjene fôringsplassene måtte være et kjærkommet tiltak for «Ulvenner».

Dersom dette ble gjennomført, kunne «Ulvenner» kanskje være så heldige at de fikk se levende ulv i naturen. Og tenk om det i kalde januar- og februarnetter kunne høres ulvehyl i Nordmarka, like inntil bygrensene.

Vegårdsheiulven vil «Ulvenner» aldri få kontakt med, annet enn å lese og høre om den i massemedia.

Svein Edland

Argumenter for ulven?

Norsk Natur nr 1/84 inneholder en rekke ironiske artikler om menneskers forhold til ulven. Ironiske artikler til glede for dem som er aller mest innvidd i naturens mysterier – for hvem det er uttrykk for en helt ufattelig uforstand å ville ta livet av en enslig ulv og sauedreper. hvordan ser mon tro ulvedreperne ut inni seg?

For mange av oss andre er saken mer komplisert. Det hjelper ikke med tom og til dels uhyggelig usaklig ironi når man diskuterer ulvespørsmål med saueiere i traktene omkring Vegårdshei. En kan forsøke med mer saklige argumenter, forsøke å peke på farene i global målestokk ved at menneskene ser på naturen bare ut fra snever egen nytte og peke på tidligere katastrofer som har fulgt utryddelsen av dyrearter, også rovdyr. Men det er liksom ikke nok. En kan forsøke med at egentlig burde myndighetene dekke tapet av drepte sauer, men så lenge de ikke gjør det, hjelper det heller ikke så mye. *Hvor er alle de gode tilleggsargumentene som gjør at dere kan klare dere med noen ironiske bemerkninger for å avfeie problemet?* Kan dere ikke også komme med en god og saklig artikkel om ulv og sau for dem som ønsker å støtte Naturvernforbundet, men som ikke hører til de aller mest innvidde, eventuelt vise til en tidligere artikkel der disse spørsmålene ble tatt opp? Som motvekt vedlegger jeg artikkelen «Byfolk likar ulv i skogen» fra Dag og Tid nr. 10/84.

Dersom Norsk Natur bare skal være et blad for den innerste krets, der ironien er tilstrekkelig som våpen, vil nok mange av oss andre føle oss fremmede og spørre om Naturvernforbundet og Norsk Natur ikke også er for oss. Det er derfor jeg ber om en saklig ulveartikkel der også *argumentene* for å bevare ulven i Vegårdshei kommer klart fram.

Olav Benestad

Folk er viktigare enn dyr

I meir enn 10 år har eg stade som medlem av forbundet. Eg har ikkje alltid vore like samd i dei standpunkt organisasjonen har teke – til tider har ein sett ei sak berre frå eine sida. Kan hende må det vera så, når ein har ei

MIN MENING

absolutt tru på teknologien sine vel-signingar å slåst med.

Forbundet har m.a. vore skeptisk til visse sider ved den vasskraftutbygginga som har gått og som går føre seg her til lands. Når nye prosjekt i dag kjem opp, vert det alltid kravd ei viss minstevassføring, og landskapsvern er ein integrert del av planlegginga. Eg trur forbundet kan innkassere ein del av æra for at det er slik.

Men: I samband med ulven i Vegårshei, går det over alle støvleskaft. Det som står skrive i «Norsk Natur», og reaksjonar frå naturvernhalde, elles, gjer at ein må setje eit spørsmålsteikn ved medlemskapen sin. I Bibelen er nemnt at «ulven og lammet skal græsse til hobe». Dei tider er ikkje komne – og vil knapt gjera det. Såleis lyt ein godtaka det all røynsle viser – husdyr på utmarksbeite kan ikkje sameinast med ein bestand av store rovdyr.

Det er både lett og lettvent for velgassjert nikkersadel i Oslo å krevje ulvevern. Ein gløymer at ulven øydelegg livemåten for sauehaldarane i Vegårshei (og tilsvarande stader). Alternative arbeidsplassar er det smått med i norske utkantstrøk. Busetnad i utkantane er både natur- og kulturvern. Skal noko moderne arbeidsliv kunna seiast å vera ein integrert del av naturen, må det vera nettopp sauehald.

Ein lyt gjera eit val, mellom sau og arbeidsplassar på eine sida, og ulv og romantikk på den andre. For meg er det valet lett. *Folk er viktigare enn dyr.*

Om dette brevet blir teke inn i Norsk Natur - utan avstyting - og den kommentar ein gjev det – vil vera avgjerande for om eg framleis skal stå som medlem i Norges Naturvernforbund.

Johan Vaa

Merkelig innstilling

Lars Mellqvist i Folkevett/Framtiden i våre hender, har i Norsk Natur nr 1 i år et usedvanlig merkelig svar å gi, når han blir spurt om verdens befolkningssituasjon. Han begynner sitt svar slik: «Vi løser ikke verdens befolkningssituasjon med preventiver.» Det er omtrent det samme som å si: «Man blir ikke slankere av å spise mindre!» Mellqvist mener at det materielle nivå

blant verdens fattige må heves før en aktiv familierpolitikk kan bli forstått. Da er jeg redd, Mellqvist, at det er for sent. Hvis vi venter til u-landene har fått bra materielt nivå, med å gi dem familierådgivning, er jeg redd det kanskje da er over 10 milliarder mennesker *bare i u-landene*. Tankegangen å tro at vanlige folk må kunne lese og skrive for å forstå viktige ting, er helt misforstått. Sunt folkevett finnes blant folk selv om de ikke kan lese og skrive!

Mellqvist skriver at han tror at jorda kan fø 6 milliarder i år 2000, vel, det får bli hans sak å tro det. For å rydde plass til så mange mennesker, må atskillige dyrearter utryddes.

Jan E. Magnus

Treski eller plast?

Øyvind Fet har i Norsk Natur nr 1/84 et innlegg med tittelen «Treski eller plastski?». Innlegget er, som de fleste andre jeg har lest i den debatten, ei blanding av fakta og påstander, der en del av påstandene er så opplagt feilaktige og malplasserte at de ødelegger inntrykket en burde ha sittet igjen med etter å ha lest det.

Først en liten sak:

Bakglatte eller tråe ski får vi når vi stiller skiene våre for dårlig, og folk er utrolig sløve til å behandle skiene sine, enten det nå er *ski med tresåle* (treski) eller *ski med plastsåle* (plastski). Plastskia bringer denne unnlattessyndens tydelig fram, fordi den krever mer stell enn treskia for å gå *brukbart*. For folk som ikke vil/kan smøre ski, og ikke minst for unger, kan treski være bedre egne enn plastski. Er smøringskunnskapene sånn nonelunde, er det knekkende likegyldig hva slags ski man har. Øk kunnskapene og få bukt med lat-skapen, så vil både treski og plastski gli og feste godt!

Så en større sak:

Sammenhengen naturlig skiliv – treski er den viktigste av ØFs feilaktige påstander, og jeg er sant å si ganske lei av den. Om vi driver et naturlig skiliv eller ikke, er avhengig av de holdningene vi har. Holdningsapparatet kan, grovt sett, være prosessorienterte eller målorienterte. Er vi *prosessorienterte*, er vi opptatt av *hvordan* vi kommer oss fram, ikke

bare *at* vi kommer oss fram. Prosessen er viktig. Vi pakker sekken, smører skiene, går ut, svetter, puster, opplever. Vi pauser, fyrer bål, spiser og drikker, spytter snus, plystrer mot en fugl. Går så videre, og om vi har noe mål, så er vi slitne, men tilfredse når vi kommer fram. Er vi derimot *målorienterte*, er det viktigste å *komme fram*, og evt. være der. Da vil vi dit fortrest mulig, og om vi bruker ski i det hele tatt, vil vi ha preparerte spor, og helst skitrekke til å hjelpe oss oppover i begynnelsen. Og vi går slett ikke av veien for å la oss trekke etter f.eks. en snøscooter.

Den prosessorienterte vil velge ei ski som han/hun kommer seg fram med overalt. Ei treski kan oppfylle det kravet, det samme kan ei plastski, som for øvrig oftest har trekjerne. Poenget er *hvordan* skia er bygd, og ikke *hva* den er bygd av. Den målorienterte vil velge ei ski som han/hun kommer seg fort fram med, og har inga interesse av jomfruelige snøflater. Da er plastskiene overlegne, bl.a. pga. glienskapene. Og stadig flere av oss blir målorienterte, i takt med den generelle samfunnsutviklinga. Dette er det STORE problemet, det er på denne fronten kampen vil stå.

Derfor bør vi avslutte den ørkesløse debatten om treski eller plastski, og heller rette søkelyset mot de virkelige truslene mot et naturlig skiliv.

Pål Theodorsen

Stopp for sopp-sanking?

I nr 1 for 1984 mener Ketil Dale at også sopp kan utryddes ved overdreven plukking, og mener at sopp-turer bør legges til vanligere skog-typer enn bøkeskogen.

Men jordboende sopp er ikke så lett å utrydde. Det vi plukker er nemlig bare formeringsorganet, mens soppens flerårige del sitter som et fint usynlig vev nede i jorden. Denne flerårige del vil bringe nye sopper neste år om temperatur og nedbør er passe. De soppene vi plukker er å sammenlikne med epler eller blåbær, mens blåbærplanten og epletreet svarer til den del av soppen som er nede i jorda. Ingen tror vel at blåbærplanten blir borte fordi om vi plukker blåbærene?

Finn-Egil Eclblad

TIL
 NORGES NATURVERNFORBUND
 POSTBOKS 8268 HAMMERSBORG – OSLO 1
 POSTGIRO 2362259 (gjelder bare salget) – BANKGIRO 6001.05.70835

TELEFON SALG:
42 08 75

JEG/VI BESTILLER MED DETTE:

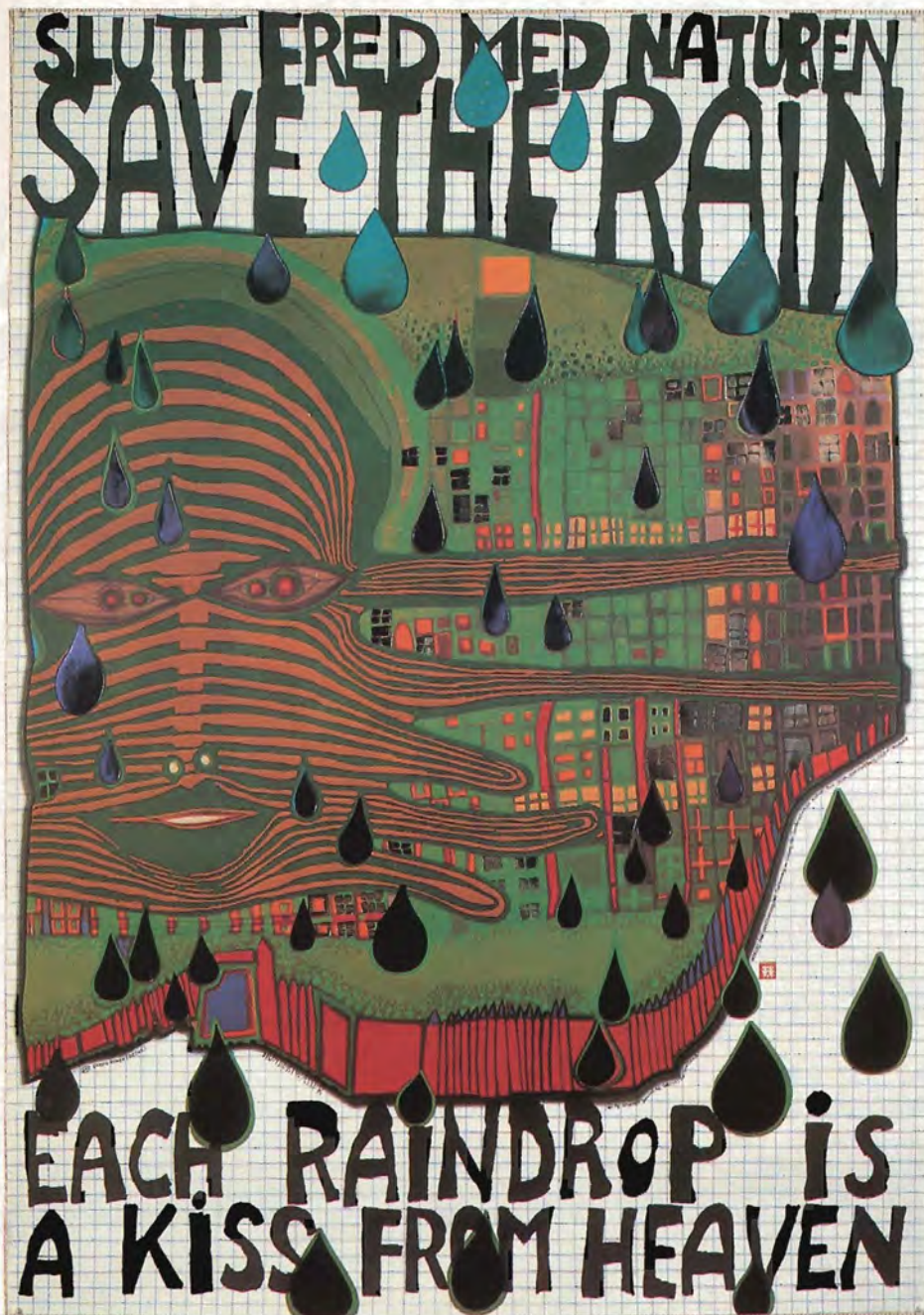
NB! I tillegg til de oppgitte priser kommer porto- og ekspedisjonsgebyr etter følgende satser:
 Samlet kjøp for inntil kr 20,-, gebyr kr 4,-
 Samlet kjøp for inntil kr 50,-, gebyr kr 9,-
 Samlet kjøp for over kr 50,-, gebyr kr 12,-

Navn:
Adresse:
Poststed:

NB! Husk å angi betalingsmåte ved bestilling. De som ikke gjør det, får tilsendt pr. postoppkrav.
 Det samlede beløp kr..... (inklusive eksp.gebyr) sendes vedlagt i sjekk/sendes samtidig pr. bankgiro/postgiro/postanvisning. (Stryk det som ikke passer!) **OBS! Varer som betales oss pr. bank-, postgiro/postanvisning eller pr. sjekk, blir ikke sendt fra NNV før beløpet er mottatt.**
 Jeg ønsker å betale mot oppkrav, og må da betale oppkravsgebyr og porto i tillegg.

Ved enhver innbetaling, vennligst skriv hva betalingen gjelder! Og husk – rask og riktig ekspedering er avhengig av at bestilleren har tydelig navn og adresse.

KALENDER/PLAKATER					
100 eks. «Naturkalenderen 1984» à kr 15,-	tils. kr	eks. T.skjorte, emblem NNV venstre arm S□ M□ L□ XL□ XXL□	
101 eks. Plakat «Fjellbakkestjerne» à kr 30,-	tils. kr		à kr. 60,-	tils. kr
102 eks. Plakat «Svalestjert» à kr 30,-	tils. kr	303 eks. Medlemsnål i gull à kr 20,-	tils. kr
103 eks. Plakat «Perleugle» à kr 30,-	tils. kr	304 sett Sett à 5 stk. sy-på-refleks «Unna meg» à kr 25,-	tils. kr
104 eks. Plakat «Rådyrkalv» à kr 30,-	tils. kr	305 sett 5 stk. sy-på-refleks «rund» à kr 25,-	tils. kr
105 eks. Plakat «Gaupe» (E. Struksnes) à kr 10,-	tils. kr	306 eks. Stoffmerke «Aksjon Rovfugl» à kr 10,-	tils. kr
106 eks. Plakat «Olje eller fisk?» (Rune Anderson) à kr 15,-	tils. kr	307 sett 5 stk. klebemerker «Aksjon Rovfugl» à kr 10,-	tils. kr
107 eks. Plakat «Vassdragsvern» Morten M. Kristiansen) à kr 10,-	tils. kr	308 sett à 5 stk. klebemerker store «La naturen gå i arv» à kr 25,-	tils. kr
109 eks. Plakat «Vinterfugler» Staffan Ullström à kr 25,-	tils. kr	309 sett à 10 stk. brevmerker «La naturen gå i arv» à kr 10,-	tils. kr
110 eks. Plakat «Spiselige ville bær» (Hedvig Wright Østern) à kr 35,-	tils. kr	310 sett à 9 brevmerker «Ekorn» à kr 8,-	tils. kr
111 eks. Plakat «Save the rain» (Hundertwasser) à kr 120,-	tils. kr		KUNST	
112 eks. Plakat «Trekkfugler» S. Ullström à kr 25,-	tils. kr	405 eks. Litografi «Brushaneleik» (Vivian Zahl Olsen) à kr 150,-	tils. kr
PROSPEKTKORT				LITTERATUR	
200 sett Prospektkortserie «Kort og godt» (Morten M. Kristiansen) à kr 10,-, sett à 9 stk.	tils. kr	500 eks. U. Hafsten «Naturvernets århundre» à kr 14,-	tils. kr
203 sett «Indianerbrevet» à kr 35,-, sett à 5 stk.	tils. kr	504 eks. M. Segnestam «Den første naturboka» à kr 15,-	tils. kr
204 sett Vinterkort – enkle 9 kort à kr 20,-	tils. kr	505 eks. Perarvid Skoog «Økologi» à kr 15,-	tils. kr
205 sett «Fuglefrimerker» (Ree/Fjeldså) sett à 9 eks. enkle à kr 20,-	tils. kr	506 eks. NNV's Energimotmelding à kr 20,-	tils. kr
206 sett Vinterkort «blåmeis» (Viggo Ree) à 5 eks. doble m/conv. à kr 25,-	tils. kr	508 eks. Naturvernets historie i Norge (Berntsen) à kr 25,-	tils. kr
207 sett Sur nedbør – kort gratis	tils. kr	510 eks. Bryne/Garnåsjordet/Hofseth/Parr: «Energi, miljø og samfunn» à kr 68,-	tils. kr
208 sett «Gaupe» vinterkort (10 eks.) à kr 18,-. (Ullström)	tils. kr	511 eks. Alta-motmeldingen à kr 20,-	tils. kr
 eks. «Gaupe» vinterkort à kr 2,-. (Ullström)	tils. kr	512 eks. «De siste vassdraga» à kr 25,-	tils. kr
209 sett à 5 «Hare» vinterkort enkle à kr 12.50	tils. kr	513 eks. av Alta Høyesterettsdommen à kr 87,-	tils. kr
 sett à 10 «Hare» vinterkort enkle à kr 20,-	tils. kr	514 eks. «Ingen kraftkrise i Norge» à kr 15,-	tils. kr
MERKER			515 eks. «Natur- og miljøvern litteratur 1908-80» (Berntsen) à kr 30,-	tils. kr
300 eks. Stoffmerke «Norges Naturvernforbund» à kr 10,-	tils. kr	516 eks. Skogbruk og naturvern à kr 80,-	tils. kr
302 sett 4 klebemerker «Norges Naturvernforbund» à kr 15,-	tils. kr	517 eks. «Norske dyr i fare» à kr. 85,-	tils. kr
302 eks. Medlemsnål i sølv à kr 10,-	tils. kr		Totalt	kr
 eks. Medlemsnål i sølv (m/sikkerhetsnål) 1½ x 1½ cm à kr 20,-	tils. kr	VARER FRA FYLKESLAGENE		
GENSER			eks. Rauma/Ulvå à kr 45,-	tils. kr
.....	eks. Collegenenser m/NNV merke og navn i størrelse(r) S□ M□ L□ XL□ à kr 125,-	tils. kr	eks. Spar Saltfjellet à kr 45,-	tils. kr
.....	eks. T.skjorte m/ugler 8 år□ 10 år□ 12 år□ S□ M□ L□ à kr 50,-	tils. kr	eks. Plakat Osломarka à kr 20,-	tils. kr
			eks. Tresnitt «Grevling» av E. Struksnes à kr 50,-	til. kr
			eks. «Vandringer i Østfoldnaturen à kr 184,- + porto og ekspedisjonsgebyr	tils. kr
				Totalt	kr

HUNDERTWASSER- PLAKAT

Den østerrikske maler og grafiker Hundertwasser er med i kampen mot sur nedbør. Hans plakater «Save the rain» skal selges i Norge og inntekten går i sin helhet til Norges Naturvernforbund og forsvaret av norsk natur.

Plakaten er trykket på kunsttrykkpapir i 6 farger og med metallpregning i 4 farger, måler 60 x 85 cm og koster bare kr. 120,-.

Plakaten kan bestilles gjennom Naturvernforbundet mot et ekspedisjonsgebyr på kr. 12,-.

Dette er anledningen til å sikre seg et arbeid av Hundertwasser til en rimelig pris, og send gjerne plakaten til forbindelse i de land som bidrar til forensningen av vårt miljø.

Kr. 120,-

TRESNITT MOTIV GREVLING

på din vegg eller andres, vil gi inntekt til forbundets fylkeslag for Oslo og Akershus. Tresnitt av Eivind Struksnes i dus brun/grå trykket på hvitt japanpapir i format 23 x 32 cm.

Bestillingskupong side 28 under «varer fylkeslag»
Kr. 50,- pr.stk.

Naturkalenderen
1984
Tema «Dyreliv»

- 2 fargebilder for hver måned
- Tekst om dyra og det miljø de lever i
- Kalendarium med månefaser og litt om hva som skjer i norsk natur hver måned.
- Pakket i solid kartong
- Spesiell gunstig medlemspris
- Bruk bestillingskupongen på side 28

MEDLEMSPRIS
NÅ: Kr. 15.-.

VÅREN ER HER

og med den vår nye trekkfuglplakat. Også den tegnet av Staffan Ullstrøm, mesteren for vår populære vinterfuglplakat. Denne gangen presenteres rundt 25 av våre mest vanlige trekkfugler fra rødstrupe og bokfink til hettemåke og vipe. I tilknytning til artsnavn og beskrivelse av miljø, følger også et kart som viser dato for sanglerkens ankomst til Norge fra Lindesnes til Hammerfest. I tillegg gis du muligheten til å kjøpe en kassett med fuglelåter fra vår svenske søsterorganisasjon. Pris kr. 25.-.

Plakat «Vinterfugler»

Mens de første trekkfuglene nå begynner å vise seg i Sør-Norge har våre standfugler kommet seg gjennom den verste delen av vinteren her hjemme. Forhåpentlig har våre vinterfugler lyst opp i tilværelsen både ute og på vår plakat «Vinterfugler» tegnet av Staffan Ullstrøm.

Pris kr. 25.-.

NNV's kortserier

Blåmeis (5 eks. m/konv.)

Tegn. Viggo Ree. kr. 25.-.

Gaupe (10 eks. enkle) kr. 18.-.

Fuglekort tegnet av Viggo Ree. motiv fra frimerkeserier.

9 eks. enkle kr. 20.-.

Indianerbrevet (5 eks. doble m/konv.) kr. 35.-.

Hare i vinterskog tegn. S. Ullstrøm

5 enkle kr. 12.50

10 enkle kr. 20.-.

GODE BØKER OM NATURVERN

- *Skogbruk og naturvern*/Ottar Krohn/Gyldendal
kr. 80.-.
- *Norske dyr i fare*/Ragnar Frislid/Cappelen
Medlemspris kr. 85.-.
- *Vandringer i Østfoldnaturen*/Østfold naturvern/Universitetsforlaget
Medlemspris kr. 184.-.

PLAKATER

Gaupe, tegn. E. Struksnes kr. 10.-.
Bærplakat, tegn. H. Wright Østern kr. 35.-.
Fotoplakater: rådyr, perleugle, svalestjert sommerfugl, fjellbakkestjerne.
Pr. stk. kr. 30.-.

T-skjorte

med uglemotiv i størrelsene 8-10-12 år og S, M og L.
Farge: mellomblå
Kvaliteten på skjortene er svært god!

Kr. 50,- pr. stk.

T-skjorte

med Naturvernforbundets emblem på venstre arm.
Størrelser: S, M, L, XL, XXL
Farge: Mellomblå

Kr. 60,- pr. stk.

COLLEGE-GENSER

Skal du først bruke college-genser, kan du like godt kjøpe den i Naturvernforbundet. med forbundets navn og merke (diskret plassert på hjertesiden). Kvaliteten er garantert god i 100 prosent bomull med frottert innside.

Størrelser: S, M, L, X-L.
Farger: Marine – blå med hvit tekst/emblem.

PRIS PR. STK. KR **125,-.**

Opplev LOFOTEN

Ny linje for NATUR- OG FRILUFTSLIV i tradisjonsrikt miljø. Få ny praktisk erfaring og la tanker spire og gro i 3 mndr. på

VÅGAN FOLKEHØGSKOLE 8310 KABELVÅG
TLF. (088) 78 103

Natur og friluftsliv er ein viktig del på skulen.

**Seljord
Folkehøgskule**

3840 SELJORD tlf.: (036) 50

VERV OG VINN!

Slik verver du:

Kort I

Bruk kortene (I og II) under. Kortet klippes ut og sendes Naturvernforbundet. Vi betaler porto. Kontingentbeløpet for nye medlemmer (kort I) sendes over Postgiro 509402 eller bankgiro 6001.05.70835. Kontingenten som inkluderer tidsskriftet «Norsk Natur» 6 nr. i året er for 1984 kr. 100,-. Familiemedlemsskap kr. 10/år.

Når vi har mottatt kontingenten for de nye medlemmene (som DU HAR SAMLET INN og sendt oss over post- eller bankgiro) sender vi deg vår premie som takk for hjelpen.

Kort II

Kort II brukes når du ønsker å gi oss et tips om personer som vi bør sende opplysnings- og vervemateriell til. Kort sagt mennesker du mener det er viktig at vi påvirker direkte (og som kanskje er en hardere nøtt å knekke for deg – av en eller flere grunner). Som takk for dette får du tilsendt en av forbundets plakater.

Vervepremiene:

- 1 medlem – NNV stoffmerke
- 2–3 medlemmer – Tresnitt, fossekall av E. Struksnes
- 4–5 medlemmer – Neverbutt laget av K. Granli
- 6–7 medlemmer – Tangenglass, Hadelands Glassverk
- 8–10 medlemmer NNVs emblem i sjølv (anheng uten kjede)
- 15 medlemmer – Kniv laget av I. Strømeng
- 20 medlemmer – Lill-sport ryggsekk (60 l.)
- 25 medlemmer – Akvarell av S. Gjer-sum

Ververens navn:

Adresse:

I
Jeg har vervet!
(og skal ha premie)

BREV

Kan sendes
ufrankert
i Norge
Adressaten
vil betale
porto.

SVARSENDING
Avtale nr. 019/29

TIL
**Norges
Naturvernforbund**

Hammersborg
0129 OSLO 1

Innsendt av

II
Prøv å
verve!

BREV

Kan sendes
ufrankert
i Norge
Adressaten
vil betale
porto.

SVARSENDING
Avtale nr. 019/29

TIL
**Norges
Naturvernforbund**

Hammersborg
0129 OSLO 1